

Redakčná rada

doc. RNDr. Branislav Bleha, PhD.
doc. RNDr. Katarína Čižmárová, CSc.
doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc.
RNDr. Marcel Horňák, PhD.
doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD.
RNDr. Štefan Karolčík, PhD.
RNDr. Peter Likavský, CSc.
prof. RNDr. Jaroslav Mazúrek, CSc.
prof. RNDr. Eva Michaeli, CSc.
RNDr. Mária Nogová, PhD.
Mgr. Miloslav Ofúkaný
prof. RNDr. Ján Oľahel, CSc.
RNDr. Pavel Sadloň
RNDr. Magda Zaľková

Časopis vychádza v spolupráci s:
Geografickým ústavom SAV
a GÉOINFORMATIKA.SK

Redakcia

doc. RNDr. Ján Lacika, CSc. - šéfredaktor
prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.

Adresa redakcie

Časopis Geografia
Štefánikova 49
814 73 Bratislava
Telefón: 02/524 927 51

Časopis vychádza trikrát ročne. Cena jedného čísla je 2 EUR.

Vydáva: Ing. Eva Jankovičová - ELP s. r. o., Bys-trická 5899/3, 841 07 Bratislava, IČO: 46724605

Číslo 2 bolo odovzdané do tlače 28. 11. 2014 a vydané 6. 12. 2014.

Evidenčné číslo per. tlače: EV 504/08

Na vydávanie časopisu prispieva finančnou dotáciou Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.

Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk.

Príspevky sa honorujú. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Časopis Geografia

si môžete objednať na adrese:

Eva Jankovičová - EPL s.r.o
Opletalova 54A, 841 07 Bratislava
alebo e-mailom na adrese:
geoservis@stonline.sk

Objednávku časopisu Geografia napíšte čitateľne, uveďte plné meno a adresu s PSČ a počet objednávaných výtlačkov. Uveďte, od ktorého čísla si časopis objednáte. Predplatné uhradíte na základe zaslanej faktúry.

Predplatné na rok: 12,- EUR/241,- SK (6,- EUR + 6,- EUR poštovné + balné). Platí sa za kalendárny rok, nie za školský rok. Ak si časopis objednáte až od druhého, resp. tretieho alebo štvrtého čísla, zaplaťte príslušnú časť predplatného.

Články v tomto čísle časopisu recenzovali:

doc. RNDr. Ján Lacika, CSc., prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD., RNDr. Štefan Karolčík, PhD., doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD., RNDr. Marcel Horňák, PhD.

Geografia

Časopis pre základné, stredné a vysoké školy

Ročník 22

Číslo 2

2014

cena 2 EUR

OBSAH

40/ Latinská Amerika se mění

Pavel Chalupa

47/ Ocean City – mesto zábavy a oddychu

Lucia Šolcová

50/ Kaliningradská oblasť

Jozef Garaj

55/ Kľúčové kompetencie v geografickom vzdelávaní a možnosti ich rozvíjania

Miriám Černá – Peter Likavský

60/ Analýza potravinovej bezpečnosti v Tanzánii

Prípadová štúdia potravinovej bezpečnosti obyvateľov obce Shelui

Anna Mydlová, Anna Máriássyová

66/ Ponitrie, Požitavie a dolné Pohronie

Ján Lacika

69/ Metodické poznámky pre praktické využitie článkov Geografie ročník 22, číslo 2, 2014

Ladislav Tolmáči

Obrázok na 1. strane: Historické slávnosti na Levickom hrade. Foto. J. Lacika

Latinská Amerika se mění

Petr Chalupa

V latinské Americe se mezi obyvatelstvem šíří heslo „Otro mundo es posible“, které hovoří o tom, že „jiný svět je možný“.

Od roku 1492 španělská koloniální nadvláda s pomocí katolické církve odřízla obrovské území Ameriky - na jih od jižních hranic USA - na tři století od progresivnějších duchovních vlivů Evropy. Rozhodujícím hospodářským činitelem se zde záhy stal na dlouhá léta velkostatkář se svými přehnanými pravomocemi. Španělsko a Portugalsko měly v té době silné panovníky a nedemokratické vlády podporované katolickou církví, což se přeneslo do jejich středoamerických a jihoamerických kolonií, kde se vytvořily podmínky pro vznik výraznější sociální nerovnosti.

V posledních letech se Latinská Amerika politicky, sociálně a ekonomicky mění a tento proces akceleruje. O Latinské Americe se nejen říká, že se stává laboratoří levice, ale mnozí probíhající změny dokonce přirovnávají k situaci, kdy se zde před zhruba dvěma stoletími objevily nejen první myšlenky o nezávislosti Nového světa na vzdálené Evropě. Politická a ekonomická nestabilita a násilí, které vycházely ze starých koloniálních kořenů, se staly průvodním jevem i v nově vzniklých republikách a daly vznik četným násilným guerillovým hnutím.

V současné době jde v podstatě o snahu většiny latinskoamerických zemí využívat svoje národní bohatství ve svůj prospěch a vymanit se z ekonomického a politického vlivu Spojených států amerických¹⁾.

Hugo Chávez např. inicioval v roce 2007 vytvoření vlastní mezinárodní banky (Banco Sur) a tím se dostal ze závislosti na Mezinárodním měnovém fondu a Světové Bance. Na vytvoření Banky Jihu se podílela Argentina, Brazílie, Bolívie, Ekvádor, Paraguay, Uruguay a Venezuela a byla inaugurována prezidentsky členských zemí.

Není se co divit, protože v současnosti 45 % populace Střední a Jižní Ameriky žije v chudobě, z čehož je přes 90 % zcela nemajetných. Asi 60 % obyvatel Latinské Ameriky nemá primární lékařskou péči, asi polovina nemá přístup k nezávadné vodě a 36 % dětí mladších dvou let a 45 % dospělých trpí podvýživou. 42 % dětí opakuje první ročník, 30 % opakuje druhý ročník,

80 % dokončí školu ve čtvrtém ročníku školní docházky. Zhruba 20 milionů dětí do 15 roků nějakou formou pracuje, 80 000 dětí ročně umírá na násilí ve vlastní rodině a 40 % dívek živících se prostitucí je mladších šestnácti let

Transformace Latinské Ameriky, směřující k demokracii a spíše k levicovějšímu politickému uspořádání, probíhá přímo za zády ekonomicky, politicky a vojensky nejsilnější světové velmoci, která je navíc jedinou zemí „Bohatého Severu“, která přímo sousedí s chudým rozvojovým světem. Po pěti stoletích útlaku a postavení indi-

ánů na okraji společnosti se v Latinské Americe objevila naděje na změnu. Kromě ostrovní Kuby, která se od poloviny minulého století a zejména po rozpadu sovětského zájmového bloku vydala na zcela specifickou cestu svého ekonomického a politického vývoje, jsou snahy o ekonomickou a politickou nezávislost nejvýraznější ve Venezuele, Bolívii, Ekvádoru, Nikaragui, Brazílii a v dalších zemích. Na politické scéně se v tomto století objevily nové osobnosti, které se staly lidry změn.

Mimo tradičních ekonomických skupení mají stále větší význam nové

¹⁾ Prezident USA James Monroe (1817 - 1825) ve svém dokumentu z 2. prosince 1823 požadoval nevměšování evropských států v Americe, což se stalo vůdčím motivem expanzivní zahraniční politiky USA v Latinské Americe, označovaná jako Monroeova doktrína dělových člunů. Střední a Jižní Amerika byla od té doby považována USA za území svého zájmového vlivu. V roce 1835 bylo zabráno téměř 50 % Mexika (Texas, Nové Mexiko, Kalifornie). V Mexiku bojovalo 32 000 špatně vyzbrojených Mexičanů proti 104 000 kvalitně vyzbrojených a vycvičených Severoameričanů. V roce 1898 byla pro USA válka se Španělskem první vítěznou válkou mimo pevninské území Ameriky a Unie posunula politický a ekonomický vliv na Kubu, kterou ovládala do konce 50. let minulého století. Od 10. prosince 1898 uplatňuje také svůj vliv na Portoriku. Kolumbijská provincie Panama se stala životně důležitým bodem pro komunikaci východu a západu USA. Toto bylo příčinou, že se pozornost USA zaměřila na tuto část Střední Ameriky. Vybudování a ovládnutí Panamského průplavu umožnilo USA zvyšovat vojenskou námořní nadvládu v obou oceánech. V roce 1901 byla provedena americká intervence do Nikaragui a o dva roky později byly za podpory námořních sil na čtyři roky rozmístěny v Santo Domingu výběrčí daní v celnících. USA v letech 1900 až 1920 v zemích Latinské Ameriky intervenovaly vojensky 20 krát. Spojené státy po roce 1945 USA zasahovaly vojensky, bombardovaly území jiného státu anebo inscenovaly vojenskou intervenci, mnohem častěji. Bylo tomu tak např. v Dominikánské republice, Mexiku a Guatemale. USA podporovaly intervenci a bombardovaly Kubu, vojensky zasahovaly anebo výrazně ovlivňovaly situaci v Nikaragui, Salvadoru, v Chile, Grenadě, Panamě a Haiti. Prostřednictvím Monroeovy doktríny, Rooseveltova dodatku, Plattova dodatku, dolarové diplomacie, politiky „big stick“ a tzv. „dobrého sousedství“ USA v Latinské Americe investovaly a intervenovaly podle svých potřeb. Celkem získaly USA např. v období nejsilnějšího vlivu v letech 1959 až 1965 z Latinské Ameriky za 1 251 milionů dolarů nových investic 5 297 milionů dolarů zisku.

vzniklá sdružení²⁾. Do Latinské Ameriky ekonomicky a tím také politicky, proniká zejména Čína a Rusko. Bez ohledu na stávající politické a institucionální uspořádání latinskoamerických zemí usilují tyto velmoci o co největší export do této části světa.

V roce 2014 ruský prezident při návštěvě Nikaraguy projednal dodávky ruské zemědělské techniky a pšenice. Oplatkou může být rozmístění pozemních stanic ruského navigačního systému Glomass v Nikaraguy. Autobusy, osobní automobily, elektrárny spalující ropu, těžební vrtná zařízení a spotřební elektroniku na Kubu, bez ohledu na embargo, zase exportuje Čína. Ruská ropná společnost Rosněft a kubánská Cupet plánují společný průzkum ropných ložisek u kubánského pobřeží, kde již ropu těží kubánsko-čínská společnost. Ruský prezident v létě 2014 při návštěvě Havany projednal možnost o obnovení činnosti ruské radarové a radiokomunikační stanice na ostrově. V červenci 2014 cesta ruského prezidenta po zemích Latinské Ameriky vyvrcholila summitem BRICS v Brazílii³⁾. Země BRICS, Argentina, Kuba, Venezuela, Bolívie a další země Latinské Ameriky se na půdě OSN zdržely odsouzení Ruska za anexi Krymu.

Kuba

Koloniální Španělsko na počátku minulého století na ostrově vystřídalo

Kubánští školáci

ly Spojené státy, které díky Plattovu dodatku přeměnily Kubu v zemi zcela ekonomicky a politicky závislou. Masová podpora kubánského obyvatelstva přivedla ve druhé polovině 50. let minulého století k vítězství revolucionáře ze Sierry. Je třeba zde připomenout, že Kubánci si svoje vítězství vybojovali sami a nikomu za nic nebyli počátkem roku 1959 dlužní. V roce 1959 odstranila Kuba analfabetismus, ale zejména ve zdravotnictví a vysokém školství byla v zemi velmi složitá situace.

Z 6 286 lékařů jich polovina emigrovala do USA a ze 157 vysokoškolských profesorů lékařských fakult jich na ostrově zůstalo pouhých 16. V současné době již na Kubě provádí praxi 67 500 lékařů, ve zcela bezplatných školách pracuje 250 000 vysokoškolsky vzdělaných pedagogů a o sport se stará 34 000 vysokoškolsky vzdělaných trenérů. V roce 2013 pracovalo v 60 zemích 17 000 kubánských lékařů. Od roku 1963 ve 108 zemích celkem působilo 130 tisíc kubánských lékařů. V současnosti jich 142 bojuje v Africe s nakažlivou ebolou. Na Haiti se za posledních 16 let vystřídalo 11 tisíc kubánských lékařů a zdravotníků, kteří tam ošetřili asi 20 milionů pacientů a provedli 373 tisíc chirurgických zákroků. Kuba umožnila bezplatně na svých univerzitách vystudovat 1 300 mladým Haitanům. V roce 2014 na Kubě studuje na lékařských fakultách 322 Haitanů.

²⁾ MERCOSUR - členské země: Brazílie, Argentina, Uruguay, Paraguay, Venezuela, asociované země: Bolívie, Chile, Kolumbie, Ekvádor, Peru, pozorovatel: Mexiko, CACM - členské země: Guatemala, Salvador, Honduras, Nikaragua a Kostarika, ALADI - Argentina, Brazílie, Chile, Mexiko, Paraguay, Peru, Uruguay, Kolumbie, Ekvádor, Bolívie a Venezuela.

CARICOM - Antigua a Barbuda, Barbados, Belize, Dominika, Grenada, Guyana, Haiti, Jamajka, Montserrat, Surinam, Svatý Krištof a Nevis, Svatá Lucie, Svatý Vincent a Grenadiny, Trinidad a Tobago. Součástí tohoto seskupení je také organizace OECS, která sdružuje východokaribské země.

Dalšími seskupeními jsou organizace ACS, kterou tvoří všechny státy Střední Ameriky a dále Venezuela a Kolumbie a CAN sdružující andské země Jižní Ameriky. Laplatské seskupení sdružuje státy z této oblasti.

CELAC sdružuje latinskoamerické a karibské země a Amazonský pakt zemí z povodí Amazonky.

Skupinu zemí RIO vytvořila Argentina, Bolívie, Brazílie, Dominikánská republika, Ekvádor, Salvador, Honduras, Chile, Kolumbie, Mexiko, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela a jeden zástupce CARICOMu.

Nově vznikla organizace ALBA - Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América sdružující Bolívii, Venezuelu, Kubu, Nikaraguu, Dominiku, Antiguu a Barbudu, Ekvádor, Svatý Vincent a Grenadiny a Svatou Lucii. Zakládajícími členy byla Kuba a Venezuela. V současné době uskutečňují vzájemné platby měnou sucre.

³⁾ BRICS je seskupení Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Jižní Afriky. V roce 2050 by mělo mít toto seskupení největší ekonomický a politický význam na světě. V současné době zabírá seskupení asi 26,6 % světové souše a žije zde 42,2 % obyvatelstva Země. Seskupení vlastní společnou rozvojovou banku s kapitálem 50 miliard dolarů a rezervním fondem 100 miliard dolarů, která by omezila vliv Světové banky a Mezinárodního měnového fondu.

Foto P. Chalupa

Díky gramotnosti obyvatelstva lze na Kubě zajít na trh s knihami.

Po roce 1959 změnu na Kubě nevyvolal ani americký zákon, tzv. *Cuban Adjustment Act.*, který podporuje ilegální kubánskou migraci a ani operace „*Peter Pan*“, kdy byla rozšířena dezinformace, že kubánská vláda bude odebírat děti a bude je posílat na převýchovu do tehdejšího Sovětského svazu. Dokonce byl v té době vypracován tajný plán „*Mongoose*“, na němž se podílela CIA, Ministerstvo obrany USA a Ministerstvo zahraničních věcí USA. Specialisté v ozbrojených silách zase vypracovali plán „*Northwoods*“ s vytvořením záminky, která by ospravedlnila vojenskou intervenci. Ani ekonomické embargo, které od roku 1959 do roku 2007 způsobilo Kubě škodu přes 80 miliard dolarů, nepostavilo obyvatelstvo proti své vládě.

Vlivem embarga se roční ztráta v dlouhodobém průměru pohybuje kolem 1,8 miliardy US dolarů. Za tuto sumu by bylo možno na ostrově postavit 100 000 nových bytů, z toho 20 000 ve chátrající Havaně. Během pěti let by se mohlo do nových nemovitostí nastěhovat 2,5 milionů Kubánců, včetně 500 000 obyvatel hlavního města. Kubě je znemožněno přijímat americké turisty. Z tohoto titulu nemohlo podle zdrženlivých odhadů navštívit Kubu asi 6,6 milionů turistů, kteří by znamenali příjem zhruba 225 bilionů dolarů. Americké předpisy v této souvislosti stanoví sankce pro osoby, jež by Kubu navštívily, které mohou představovat až 10 let vězení a pokuty

ve výši milionu dolarů pro podniky a až 000 250 dolarů pro jednotlivce.

V roce 1989 se na Kubu prakticky ze dne na den zastavila roční dodávka 13 milionů tun sovětské ropy a byl prakticky ukončen dovoz sovětských výrobků (asi 80 % importu) a zastaven kubánský export do SSSR (95 %). Dopravní kolaps byl řešen dovozem půl milionu čínských kol. Asi 30 tisíc odstavených traktorů nahradilo prakticky přes noc 300 tisíc volských potahů. V zemi nastal hlad, protože byly zcela zastaveny porážky skotu. Objevila se nezaměstnanost (vice než 30 %), podvýživa, došlo k rozpadu zemědělských družstev a k zániku mnoha průmyslových závodů. Nedostatek ropy znamenal obrovské výpadky elektriny.

Senátoři Robert Torricelli z New Jersey a Robert Graham v roce 1992 navíc předložili zákon, který nejenže zakazuje obchodovat s Kubou, ale zákaz se vztahuje i k dceřiným firmám amerických obchodníků v zahraničí. Toricelliho zákon byl o čtyři roky později doplněn zákonem, který připravili advokáti rodiny Bacardí. Senátoři Dan Burton a Jesse Helms předložili tzv. *Helms-Burton Act.*, který zasahuje dokonce do suverenity mezinárodních organizací a jiných států.

Kdyby mezinárodní finanční instituce např. poskytla úvěr Kubě, USA vyhlásí proti ní sankce, což se vztahuje na jakoukoliv hospodářskou pomoc nebo na jakýkoliv obchod s Kubou. Ani

výrobky z třetích zemí, které obsahují kubánské suroviny, se nesmí dovážet do USA a americkým manažerům a jejich rodinným příslušníkům je zakázán vstup na kubánské území.

Počátkem 90. let Kuba vstoupila do tzv. Speciálního období. Byl zaveden státem dotovaný přidělový systém, vznikla konvertibilní měna, bylo povoleno soukromé podnikání a umožněno budovat podniky se zahraniční účastí (49 %). Také začal být výrazně preferován cestovní ruch a rozvoj turistiky. Od roku 1992 je zavedena přímá volba poslanců z návrhů sídelně-politických jednotek (*CDR*). Křesťané začali vstupovat do Komunistické strany a politická otevřenost se projevila už na IV. Sjezdu KS Kubu, kdy nová opatření nebyla přijata jednomyslně. Výraznější uvolnění soukromého podnikání je spojeno s Raulem Castrem, který vystřídal ve vedoucí funkci svého bratra Fidela Castra.

Prvky tržního hospodářství se stále výrazněji prosazují, což si vyžádalo, aby byl v brzké době projednán zákon o zahraničních investicích. Bude upřednostňován rozvoj dalších volných hospodářských zón se zaměřením na rozvoj průmyslové infrastruktury, výrobu elektrické energie a na zemědělskou produkci. Dojde také k rozšíření již budované zóny volného obchodu v přístavu Mariel. Kubánský podíl v případných nadnárodních společnostech bude vždy většinový a Kuba si zachová kontrolu nad získanými pracovními silami.

V květnu 2014 byla v Havaně parafována krátkodobá úvěrová dohoda pro usnadnění bilaterálního obchodu s Francií, která se zajímá o spolupráci ve zdravotnictví. (Kuba má vyškolené a mezinárodně uznávané lékaře v oboru biotechnologií, Francie má výzkumné laboratoře a renomované biotechnologické firmy.) Rozvíjející se obchodní spolupráce s Venezuelou, Bolívií, Ekvádorem, Argentinou, Nikaragou a dalšími zeměmi se osvědčuje. Kuba platí za suroviny a výrobky zejména vysíláním lékařů, učitelů a trenérů do těchto zemí. Zdá se to až neuvěřitelné, ale např. za dodávky venezuelské ropy bylo za jeden rok provedeno přes 100 tisíc očních operací.

Venezuela

Venezuela je zemí s obrovským energetickým potenciálem. Její zásoby

Foto P. Chalupa

Díky sociálním změnám chodí již venezuelské děti do mateřských škol.

zemního plynu a ropy jsou totiž podle posledních odhadů jedny z největších na světě, čímž na sebe zákonitě poutá pozornost největších spotřebitelů, a to nejen USA, ale i Číny.

Venezuela byla mezi prvními zeměmi, spolu s Ekvádorem a Peru, se kterými Čína v Latinské Americe začala prohlubovat své ekonomické vazby. Jejich vzájemná obchodní výměna se začala od počátku devadesátých let prudce zvyšovat, podobně, jak tomu bylo v celé Jižní Americe, přičemž v současnosti je Čína druhým nejvýznamnějším obchodním partnerem Venezuely. Čína ve

Venezuele, ale i v jiných státech světa získává ropu vedle vlastní těžby také prostřednictvím splátek za poskytnuté půjčky. Venezuela je v tomto směru lídrem, poněvadž doposud od Číny obdržela největší objem financí ze všech zemí. Spolupráci s Čínou výrazně prohloubil bývalý prezident Hugo Chávez.

V jeho stopách v současnosti pokračuje prezident Nicolas Maduro s cílem vytvořit v Latinské Americe „socialistickou zemi 21. století“. 54-letý Maduro byl původní profesí řidič autobusu, později se stal odborovým předákem, poslancem parlamentu, ministrem a

předsedou vlády. Díky ziskům ze státní ropy může realizovat sociální změny.

Venezuela se stala nejbližším spojencem Kuby, které dodává potřebnou znárodněnou ropu. Kuba recipročně pomáhá Venezuele dvaceti tisíci lékaři a ošetrovatelů, kteří za posledních 11 let provedli v zemi 648 milionů bezplatných lékařských zákroků. Dětská úmrtnost spadla z hodnoty 20 v roce 1998 na současnou hodnotu 13 na 1000 živě narozených.

Vztah mezi USA a Venezuelou se stal vyhrocenějším od poloviny září 2008. Prezident označil amerického velvyslance za nežádoucí osobu v souvislosti s několika zatčeními venezuelských vojáků a dalších osob, které údajně destabilizovali průběh převodu soukromých těžbařských společností do státního vlastnictví.

V době vyblokování bossů ropného průmyslu v období 2002 až 2003 chudoba činila 55 % a absolutní bída 23 %. V současnosti chudoba poklesla o 19 % a naprostá bída činí 5,5 %. Venezuela nyní dováží 30 % zkonsumovaných potravin (vyjma pšenice, která se zde neseje), což je velký pokrok, protože před 20 roky to bylo 60 až 70 %. Od roku 1999 bylo ve Venezuele otevřeno 32 nových univerzit a studentská populace vzrostla ze zhruba 600 000 privilegovaných mladých lidí na současných 2 700 000 studentů, z nichž většina je ze sociálně slabších vrstev obyvatelstva. Starobních penzí bylo v době nástupu Cháveza v roce 1999 vypláceno 300 tisíc, nyní téměř tři miliony. Lékařská péče je bezplatná, před příchodem Cháveza na 100 tisíc obyvatel připadalo 20 lékařů, nyní 80.

Pozemková reforma zemi ještě výrazněji polarizovala a v současné době má levicový prezident, zvolený těsnou většinou (50,66 %) zhruba stejně tolik podporovatelů z řad chudého obyvatelstva jako má odpůrců ze sociálně vyšších vrstev.

Bolívie

S nástupem indiána Evo Moralese do prezidentského úřadu se v Bolívii v indiánech probudila latentní touha po rozhodnutích, která se týkají jejich společenství. Současný vůdce Bolívie Evo Morales vyhrál v roce 2014 potřetí prezidentské volby se ziskem více než 60 % procent hlasů zvítězil již v prvním kole. Morales tak vládne chudé and-

Foto P. Chalupa

Vesnice La Higuera v Bolívii, kde byl v roce 1966 zavražděn Ernesto Che Guevara de La Serna.

Foto P. Chalupa

Při fiestě zapomínají indiáni na svoje životní problémy.

ské zemi od roku 2006 a díky svému třetímu triumfu zůstane v jejím čele nejméně do roku 2020. Velmi populární pětapadesátiletý Morales je prvním lidem země z řad domorodců a hodlá v zemi pevně zakotvit svůj „domorodý socialismus“. Pyšní se tím, že dokázal pozvednout z chudoby půl milionu obyvatel desetimilionového státu. Podle průběžného sčítání hlasů letos Morales zaznamenal historický triumf v tradičně pravicové provincii Santa Cruz, kde získal téměř polovinu hlasů, a vyjma další východní provincii Beni ovládl všech sedm zbývajících oblastí země.

Indiánský prezident Evo Moráles se stal pro většinu Bolivijců nadějí, že se jejich život může změnit k lepšímu. Do ústavy chce zakotvit větší zapojení státu do rozvoje země. Odmítl nátlak nadnárodních finančních organizací a oznámil, že začne jednat o nových splátkách zahraničního dluhu této chudé jihoamerické země. V zemi zahájil pozemkovou reformu, protože první z roku 1953 byla zcela neúspěšná. (Přes 90 % půdy dosud vlastní několik rodin z východních provincií a na zbytku hospodaří více než tři miliony chudých rolníků.) V referendu v roce 2004 95 % Bolivijců souhlasilo se znárodněním plynu.

Morales nemá v úmyslu vypudit ze země zahraniční společnosti, ale chce prodejem plynu dostat do státní pokladny více peněz pro svoje sociální reformy. Prezident chce změnit stav, kdy 82 % zisku z prodeje plynu směřuje na

konta zahraničních společností a jen 18 % zůstává státu.

Spolupráce s Kubou je v oblasti zdravotnictví. S pomocí kubánských lékařů a na kubánských univerzitách graduovaných lékařů, bylo v zemi zřízeno 468 ordinací. V Bolívii za prezidentem stojí většina chudého obyvatelstva, které obývá západní část země. Opozici tvoří zejména majitelé pozemků a průmyslníci z bohatších východních provincií, kteří brání reformám. V této části Bolívie došlo v polovině září 2008 dokonce k ozbrojeným střetům mezi armádou a ozbrojenými skupinami, které poškodily plynovod na protest proti plánovaným reformám a znárodnění. Tento stav stále více zemi politicky polarizuje

Ekvádor

15. října 2006 proběhlo v Ekvádoru, kde 75 % obyvatel žije pod hranicí chudoby, první kolo volby nového prezidenta. Byla to v průběhu deseti posledních roků už osmá prezidentská volba. I když na volební listině bylo 13 kandidátů, tak v podstatě šlo o volbu mezi nejbohatším Ekvádorcem, plantážníkem a právníkem Álvaro Noboou, který se o prezidentskou funkci už dvakrát marně pokoušel, a levicovým ekonomem Vincentem Rafelem Correu Delgádem. Tento ekonom, který vystudoval ekonomii na americké univerzitě v Illinois, usiluje ve svém volebním programu, kromě boje s korupcí, také o změnu ústavy a posílení prezident-

ských pravomocí. Jeho zvolení tehdy podpořil také venezuelský prezident Hugo Chávez, který v tomto levicovém politikovi, který mluví i o zrušení volného obchodu s USA, viděl dalšího možného blízkého spojence.

V současné době již podruhé zvolený prezident Correa uskutečňuje pozvolné sociální reformy. Významný obrat nastal v Ekvádoru zejména v otázce zahraniční politiky. Ekvádor se stal členským státem ALBA, skupině levicově orientovaných států stojících v opozici proti Washingtonu a USA. Blok založil venezuelský prezident Hugo Chávez.

Correa rovněž omezil styky s USA, poskytl na ekvádorském velvyslanectví v Londýně azyl hledanému Julianu Assangemu a v roce 2009 donutil vládu USA opustit vojenskou leteckou základnu v ekvádorské Mantě. V zahraničním obchodu a spolupráci se kromě latinskoamerických a karibských států, začal orientovat i na Čínu a Rusko. Znázornil také ropný průmysl a výdaje na zdravotnictví navýšil z 561 miliónů dolarů v roce 2006 na 1,77 miliard dolarů v roce 2012, což představuje 6.8 % státního rozpočtu. Rozpočet na vzdělání se zvýšil z 2.5% HDP v roce 2006 na 6 % v roce 2012.

Foto P. Chalupa

Malý indián z Amazonského deštného lesa se zatím nikdy nesetkal s lékařem.

Nikaragua

Ve střeoaamerické Nikaragui se opět stal mužem číslo jedna Daniel Ortega, obdivovatel a spojenec Fidela Castra. V čele země stál poprvé po lidovém povstání v roce 1979. V 80. letech čelil tlaku tzv. *contras*, které proti levicovému politikovi podporovaly intenzivně USA. Ozbrojené střety si nejen vyžádaly přes 30 000 obětí a zcela zdevastovaly ekonomiku, ale po volbách v roce 1990 donutily Ortegu *přejít do opozice*. Ortega, vůdce levicových sandinistů a otevřený odpůrce USA, vidí svůj vzor v bývalém venezuelském prezidentovi Hugo Chávezovi.

V červenci 2014 projednal ruský prezident při návštěvě Nikaragui dočasně ruské zemědělské techniky a pšenice.

Brazílie

Brazílie je největším a nejvýznamnějším latinskoamerickým státem a šestou největší ekonomikou světa. Je to průmyslově-zemědělský stát s obrovským nerostným bohatstvím. Rizikem pro další rozvoj brazilské ekonomiky je její závislost na vývozu surovin, a to zejména na čínské poptávce. V důsledku restriktivních opatření USA a EU vůči

Foto P. Chalupa

Čištění bot jako zdroj obživy.

Foto P. Chalupa

Obydlí indiánů v Amazonii

Ruské federaci došlo nezvýšení obchodní bilance Brazílie s Ruskem.

V Brazílii výrazně levicového prezidenta Luize Ignácia Lula da Silvu, který nastoupil do úřadu v roce 2003 a tak nemohl potřeť kandidovat, vystřídala na podzim 2014 levicově orientovaná 67letá Dilma Rousseffová.

Současná prezidentka se po vojenském puči v roce 1964 přiklonila k socialistickému smýšlení. V roce 2002 se podílela na vypracování vládního energetického plánu Luly da Silvy. V jeho vládě do roku 2005 byla ministryní hornictví a energetiky.

Po nástupu do funkce prezidentka za své priority označila podporu demokracie, svobodu tisku, náboženskou svobodu, reálnou rovnoprávnost žen, udržení inflace pod kontrolou, zlepšení veřejných služeb a zpřehlednění daňového systému.

Kromě zlepšení sociální úrovně usiluje prezidentka o snížení podílu tzv. „šedé ekonomiky“. V rámci spolupráce s Kubou v Brazílii, členské zemi BRICS, působí 000 6 kubánských lékařů a společně s členskými státy tohoto seskupení spolupracuje Brazílie na vytvoření světového internetového systému nezávislého na USA a Velké Británii.

Chile

V čele Chile stojí levicově orientovaná prezidentka lékařka Verónica Michelle Bachelet Jeria, za Pinochetova

režimu vězněná, které v březnu 2014 podruhé navlékla prezidentskou šerpu představitelka senátu Izabela Allendová, což je dcera v puči zavražděného prezidenta Salvadora Allendeho.

Otec prezidentky byl generálem pověřeným vládou Salvadora Allendeho organizováním přidělového systému potravin. Po převratu Augusta Pinocheta v září 1973 byl uvězněn. Bacheletová byla společně se svou matkou v roce 1975 zadržena agenty tajné policie a také uvězněna. Obě ženy využily nabídky tehdejší Německé demokratické republiky, která jim poskytla politický azyl. V Německu studovala na lékařské fakultě. Po změně politického systému v Chile se vrátila do země. V březnu 2000 byla jmenována ministryní zdravotnictví. V roce 1996 začala studovat vojenskou strategii, krátce i jako stipendistka v USA. Po úspěšném zakončení studia začala pracovat na chilském ministerstvu obrany a v roce 2002 se pak stala ministryní obrany. Koncem roku 2004 byla stranou oslovena jako potenciální kandidátka na prezidenta.

Problémem země, který chce prezidentka vyřešit, je ústava odsouhlasená Pinochetem. Tento nejdůležitější státní dokument dává obrovskou moc ozbrojeným silám, které mají prakticky větší práva a moc než má prezident.

Argentina

Argentina, která byla ještě v roce 1998 nejbohatší zemí Latinské Ameriky,

Ekologické vedomí je zatím v Dominikánské republice v plenkách.

se v letech 2001 až 2002 stala zemí, ve které 50 % obyvatelstva žilo pod hranicí chudoby. Po krachu hospodářského modelu se situace radikalizovala. Levicově orientovaný prezident Néstor Kirchner, který neváhal v roce 2005 vyzvat argentinské řidiče k bojkotu koncernu Shell snažícím se zvýšit ceny benzínu, postupně vyvedl zemi z kritické situace. Reformy z roku 2003 nastartovaly zatím trvalý ekonomický růst země.

Vliv žen ve velké politice v Latinské Americe dokládá také argentinská prezidentka Cristina Elisabet Fernández de Kirchner, která v současné době poměrně ostře kritizuje vměšování USA do vnitropolitické situace ve Venezuele.

V červenci 2014 podepsal ruský prezident V. V. Putin s prezidentkou smlouvy o spolupráci v oblasti atomové energie. Smlouva je pokračováním spolupráce, kterou prezidentka uzavřela při své návštěvě Moskvy. Zde jednala např. o nákupu bojových letadel a modernizaci železnic.

Guatemala

V zemi, kde od poloviny 50. let až téměř do konce minulého století mařila životy a majetek indiánů občanská válka, iniciovaná CIA a americkou vojenskou intervencí, se na politické scéně objevila nositelka Nobelovy ceny Míru indiánka Rigoberta Menchú Tum. Rigoberta se stala významnou obhájkyní práv domorodého indiánského obyva-

telstva nejen v Guatemale, ale v celé Latinské Americe.

Byla svědkem násilností a porušování lidských práv, které se děly během guatemalské občanské války. Její matka a bratr byli zavražděni provládnicími eskadrami smrti, otec zahynul při zásahu armády proti demonstrantům. V roce 2007 neúspěšně kandidovala na post guatemalské prezidentky. V současné době usiluje, aby představitelé vojenské diktatury z časů občanské války byli postaveni před soud.

Mexiko

Situaci v této největší stredoamerické zemi, která je sužována boji mezi drogovými kartely, se může navíc radikalizovat, pokud USA zpřísní přistěhovalecký zákon, kterým bude ohrožena existence mnoha milionů Mexičanů. Tito mají příbuzné v USA a jsou závislí na příjmech, které jim početní nelegální pracovníci posílají. Není to nijak zanedbatelný počet, protože Mexičanů je nelegálně v USA asi šest milionů.

Můžeme očekávat, že zpřísněný přistěhovalecký zákon tak na jedné straně bude kriminalizovat nelegální imigranty, sníží příliv těchto osob do USA, ale na druhé straně může ovlivnit politický vývoj v Mexiku. V závěru října 2006 podepsal americký prezident dokument a na hranicích mezi USA a Mexikem vznikla „izolační zeď“. Od známé berlínské zdi se liší snad jen

tím, že její délku bude možno počítat na stovky kilometrů.

Problémem Mexika jsou také dvě desetiletí zapatistických nepokojů v nejnižším státě Chiapasu. V zapatistickém hnutí se dokázali sblížit bílí intelektuálové z měst s rolníky z mayského venkova a vytvořit spolu poměrně silný tlak na mexickou vládu s cílem rozšířit hnutí po celé zemi.

Zapatova armáda národního osvobození (EZLN - Ejército Zapatista de Liberación Nacional) je guerillové hnutí pojmenované po bojovníku Emilianu Zapatovi. Toto hnutí působí v horských oblastech mexického státu Chiapas a přilehlé Guatemale. Je to největší mexická odbojová skupina prosazující základní práva a zájmy menšin, zejména indiánů, na národní úrovni. Toto ozbrojené hnutí má po celém světě mnoho příznivců. Ideovým vůdcem, tzv. zástupcem velitele, je subcomandante Marcos.

Salvador

V březnu 2014 v prezidentských volbách v Salvadoru zvítězil levicový kandidát Salvador Sánchez Ceréna, který se ujal pětileté prezidentské funkce. Svoje voliče oslovil návrhem sociálních reforem.

Literatura a prameny

HÜBELOVÁ, D., CHALUPA, P.: *Latinská Amerika v přehledu a cvičeních*. Mendelova univerzita v Brně, Brno 2012, 189 str.

CHALUPA, P., NEMÉTHOVÁ, J., HÜBELOVÁ, D.: *Geografia Ameriky*. UKF, FPV Nitra, SR, Nitra 2010, 198 str.

CHALUPA, P., HÜBELOVÁ, D. (2006): Kam kráčíš, Latinská Ameriko? *Geografia, časopis pre základné, stredné a vysoké školy*. Ročník IX., číslo 1, GEO-Servis, Bratislava 2006, str. 21 – 31.

CHALUPA, P.: Época especial - 12 roků zvláštního období revoluce na Kubě. *Geografia, časopis pre základné, stredné a vysoké školy*. Ročník XIII., číslo 1, Geo-servis, Bratislava 2006, str. 30 – 36.

http://www.lidovky.cz/morales-asi-vyhral-v-prvnim-kole-prezidentskych-voleb-v-bolivii-p8v-/zpravy-svet.aspx?c=A141013_073540_ln_zahranici_ele

Ocean City

mesto zábavy a oddychu

Lucia Šolcová

Po vyčerpávajúcom deväťhodinovom lete z Viedne do New Yorku a pätnásťhodinovej ceste autobusom s prestupom vo Wilmingtone, sme sa konečne ocitli v Ocean City. Je neskorá večerná hodina, keď prechádzame rušným nočným mestom. Ponúka sa nám pohľad na žijúce mesto plné zabávajúcich sa ľudí v osvetlených uliciach. Okoloidúce autá s hlasnou americkou hudbou, ktorá sa šíri z každej strany, sa prehánajú po štvorprúdovej ceste. Množstvo hotelov a reštaurácií ponúka svetelnými pútačmi ubytovanie a z reštaurácií sa šíri vôňa rôznych jedál z morských živočíchov, či typických amerických „fast foodov“.

Pobrežné mesto Ocean City leží na 38° 33' sev. geografickej šírky a 75° 08' západnej geografickej dĺžky. Má vhodné klimatické podmienky pre rozvoj cestovného ruchu a je zaujímavé aj svojou špecifickou infraštruktúrou. Nachádza sa na východnom pobreží Spojených štátov amerických, približne 6 hodín cesty autobusom z New Yorku. Leží v štáte Maryland.

Maryland

Maryland je jedným zo štátov na severovýchode USA. Na severe hraničí s Pennsylvániou, na západe so Západnou Virgíniou, na juhu s Virgíniou a na východe so štátom Delaware. Východný sused Delaware je jedným z piatich štátov v USA, v ktorých sa neplatí tzv. „sales tax“ (spotrebná daň), čo s obľubou využívajú obyvatelia susedného Marylandu. Zvlášť je to zaujímavé pre obyvateľov a návštevníkov Ocean City, pretože je súčasťou takzvaného *Salisbury metropolitan statistical area* rozkladajúcim sa sčasti v Marylande a sčasti v Delaware.

Na západe štátu Maryland prevláda kontinentálne podnebie, zatiaľ čo na východe panuje vlhké subtropické podnebie. Z východnej strany ho obmýva Atlantický oceán pričom stredom štátu sa tiahne záliv Chesapeake, na pobreží ktorého leží aj hlavné mesto Annapolis. Marylandom sa v smere poludníkov tiahne Apalačské pohorie s najvyšším vrchom Backbone Mountain (1 024 m n. m.). Týči sa na juhozápade štátu, blízko hranice so Západnou Virgíniou. Rozlohou malý štát Maryland má pestrú flóru, palmy na pieskových dunách na východe rastú palmy, v zálive sú mokrade a porasty veľkých cyprusov, na predhorí Apalačských vrchov dominujú

bukové lesy a na západe sa rozprestierajú porasty borovíc.

Ocean City leží na úzkom pruhu súše vytvárajúcom nízku bariéru medzi Atlantickým oceánom a vnútrozemím USA. Súš vznikla pospájaním ostrovov nánosmi piesku uloženými do kosa. Kosa sa obvykle tvorí po stranách výbežku pevniny do oceánu obmývaného pozdĺžnymi morskými prúdmi. V mieste, kde sa prúd stáča k vnútrozemiu sa stráca jeho schopnosť prenášať piesok, ktorý klesá na dno sa vytvára kosa.

Maryland sa označuje za *Old Line State* (Historický štát) alebo aj *Free State* (Slobodný štát). Na ploche 32 160 km² žije 5 773 552 obyvateľov (2010), čo predstavuje dosť vysokú hustotu zaľudnenia 227,86 obyv./ km². Hoci metropolou štátu je spomínaný Annapolis, najväčšie mesto je Bal-

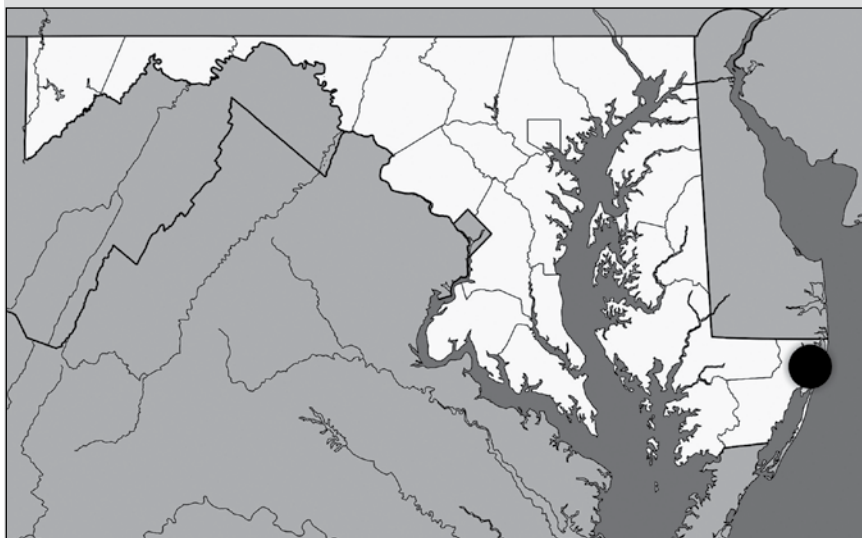

timore známe Oceánografickým múzeom a pozoruhodnou zoológickou záhradou. Marylandské ekonomické aktivity sa sústreďujú na distribúciu produktov z ropy, výrobky zo železa a cukor. Najhlavnejšie priemyselné výrobky sú elektronika, počítačové komponenty a chemikálie. Veľký potravinársky sektor Marylandu sa zameriava na spracovanie morských živočíchov, sústreďuje sa hlavne do oblasti zálivu Chesapeake aj otvoreného pobrežia Atlantického oceánu. Na juhozápade zálivu sa už od čias kolonizácie tejto časti Ameriky pestujú tabakové listy. Štát Maryland má aj veľké množstvo slepačích fariem.

Turistický raj Ocean City

Ocean City je vyhľadávanou destináciou cestovného ruchu pre domácich ako aj návštevníkov z okolitých štátov USA. Nachádza sa v okrese Worcester County štátu Maryland. Mesto zaberá 94,2 km², z toho vodná plocha tvorí 82,4 km² (87,47 %). Na zvyšných necelých 12 km² žilo v roku 2010 iba 7 102 (2010) stálych obyvateľov, no

zdroj: www.wikipedia.org

Poloha Ocean City

Foto archív L. Šolcová

Letecký pohľad na Ocean City

v čase turistickej sezóny sa množstvo ľudí v meste mnohonásobne zvyšuje. V lete sa tu pohybuje niekedy až 345 000, čo je zhruba polovica obyvateľov Baltimore, najväčšieho mesta v štáte Maryland. Ročne Ocean City navštívi až 8 miliónov turistov.

Ocean City je umelo vybudované mesto pre cestovný ruch, z toho vyplýva aj jeho atypická štruktúra. Chýba typická obytná zóna, ktorá by bola vyčlenená, keďže trvalo bývajúcce obyvateľstvo žije rozptýlene po celom meste. Je rozdelené na tzv. *Down Town*, kde sa sústreďuje väčšina kultúrneho života a *Up Town*, kde je hustá koncentrácia hotelov a ubytovacích zariadení. Výrobná zóna úplne absentuje. Mesto tvorí veľmi dlhý a úzky výbežok v Atlantickom oceáne, jeho dopravná infraštruktúra je tvorená pravouhlohou sieťou ulíc poskladanou z tzv. *streets* (úzkych ulíc) a *avenue* (širokých hlavných tried). Podobné šachovnicové usporiadanie ulíc môžeme vidieť v New Yorku aj ďalších mestách USA. Hlavnou osou je trieda Philadelphia Avenue, na ktorú kolmo ústia očíslované *streets* (napr. 1th street, Baltimore Ave.). Ulica s číslom jeden je v dolnom meste, číslovanie sa končí v hornom meste ulicou s číslom 148. Tento systém umožňuje ľahkú orientáciu v meste. Trieda Philadelphia Avenue rozdeľuje mesto aj na časť *Bayside* rozkladajúcu sa pozdĺž zálivu a časť *Oceanside* tiahnucou sa pozdĺž pobrežia oceánu. V oceánskej časti Down Town nachádzame pešiu zónu *Boardwalk*. Celým mestom premáva kyvadlová mestská hromadná doprava, ktorá zastaví na každom vyznačenom mieste

pre autobusy a premáva približne každých 10 minút. Ubytovacie a stravovacie zariadenia sú výrazne koncentrované na hlavnej osi. Začiatkom sezóny do mesta prichádza veľa turistov a s nimi veľa pracovných príležitostí pre domáce obyvateľstvo. Nachádza sa tu obrovské množstvo hotelov, reštaurácií, zábavných parkov, nočných barov, spolu diskotekových klubov a nákupných centier.

Na hlavnej osi sú sústredené obchody, najmä hypermarkety s potravinami a zmiešaným tovarom (Super Fresh, Food Lion, Rosse's, Liker market), ktoré ako jediné v meste ponúkajú alkoholické nápoje, aj to iba do jedenástej večer. Turistov lákajú veľké zábavné parky (Golf, Funny Park, Six Flats) či nočné a diskotekové bary (Pickles, Pool bar, Secrets, Party Block, The Green turtle). Okrem populárnych Mc Donald's je tu mnoho ďalších príležitostí pochutnať si na typickej americkej kuchyni vo vychytanej sieti reštaurácií ako sú The Dough Roller, Little House of Pancakes and Ribbs a podobne. S najznámejšími miestnymi hotelov spomeňme Clarion, Princess Royale, Holiday Inn, Golden Dunes. Počas letnej sezóny je Ocean City mimoriadne rušným turistickým centrom, ktoré dňom i nocou poskytuje široké spektrum zábavy a oddychu pre turistov všetkých vekových kategórií.

Ocean City – mesto osláv a prehliadok

V Ocean City sa každoročne konajú rozličné prehliadky, výstavy a súťaže. Bezpochyby najznámejšia a najväčšia oslava sa v meste koná 4. júla, na *Independent Day*, čiže Deň nezávislosti. V tento najväčší sviatok všetkých Američanov sa väčšina zamestnancov oblieka do troch amerických farieb (modrej, červenej a bielej), davu ľudí vychádzajú do ulíc a sledujú sprievod prechádzajúci celým Down Town. Okolo deviatej večer sa na počesť sviatku koná veľký ohňostroj.

V polovici augusta obyvatelia Ocean City oslavujú Deň požiarnikov. Vtedy sa tak isto koná sprievod, tentoraz s prehliadkou historických aj súčasných požiarnických automobilov. Medzi aktérmi nemôžu chýbať mažoretky a „missky“ – víťazky súťaží najkrajších dievčat jednotlivých škôl v okrese.

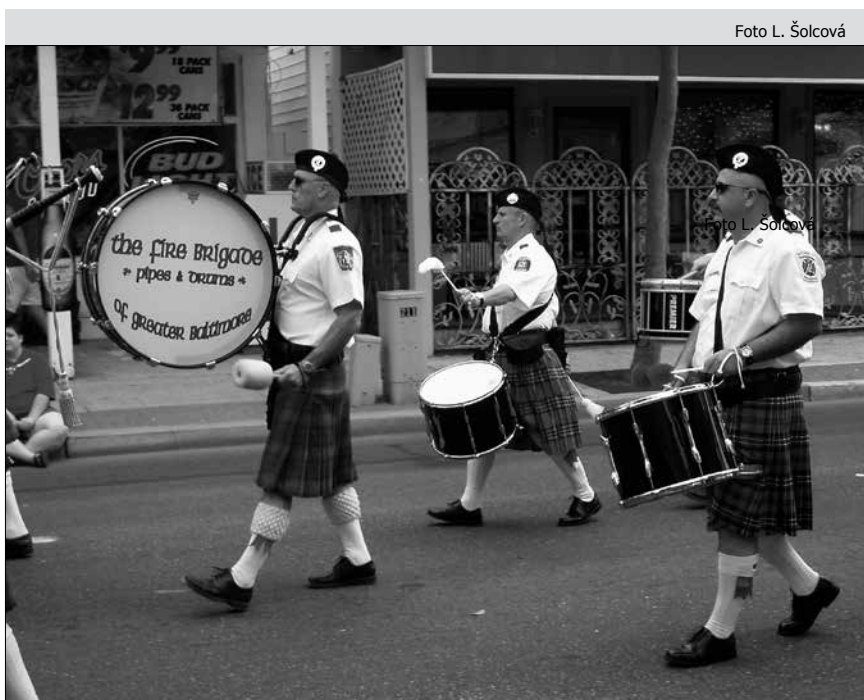
Začiatkom septembra sa žiakom základných a stredných škôl začína školský rok, čo je ďalší dôvod na oslavu. Ukončenie letných prázdnin a začiatok vyučovania Američania nazývajú „*Labor Day*“. Završením letnej sezóny v Ocean City je takzvaný

Populárny zraz milovníkov silných motoriek

Bike Week, počas ktorého do mesta prichádzajú milovníci silných motoriek z okolia aj vzdialenejších kútov USA, aby sa na svojich tátošoch preháňali po uliciach mesta do neskorých nočných hodín. Potom sa Ocean City začne vyľudňovať, aby pokojne čakalo na novú turistickú sezónu.

stredísk s mnohými vychytenými americkými značkami. Zaujímavým turistickým lákadlom je aj West Ocean City, mesto spojené s Ocean City mostom. Po zhruba desaťminutovej jazde autobusom na návštevníkov čakajú kiná, nové letisko a nechýbajú ďalšie outletry. Na blízky ostrov Assagetue

Sprievod na Down Town

Okolie Ocean City

Z Ocean City sa oplatí vyraziť do okolia a spoznať ďalšie zaujímavé turistické ciele Marylandu, akým je neďaleké Salisbury. V meste sídli univerzita, má v ponuke ZOO a obrovské nákupné strediská. Pozoruhodným nákupným rajom je populárny outlet Rehobot Beach, komplex nákupných

Island, ktorý sa od pevniny oddelil počas silnej búrky pred asi 70 rokmi, premávajú výletné lode.

Najvhodnejšie obdobie pre návštevu Ocean City je máj až september. Začiatkom septembra začína aj obdobie veľkých zliav, a to nielen v nákupných centrách, ale aj hoteloch a apartmánach. V tom čase štartuje

aj rybárska sezóna a s ňou spojené aj rôzne súťaže. Pre jeseň na veternom pobreží oceána je typické púšťanie šarkanov.

Ocean City predstavuje typickým mestom zábavy, ktoré sa stalo vzorom pre podobne mestá v iných častiach sveta. Je predstaviteľom nových trendov cestovného ruchu, akým je takzvaný *Event tourism* (turizmus podujatí či udalostí), forma turizmu charakterizovaná systematickým plánovaním a rozvojom faktorov budujúcich imidž atraktivít a destinácií. Tento trhový segment zahŕňa účastníkov cestovného ruchu, ktorí cestujú za určitou udalosťou mimo domova. Podľa českej autorky KOTLÍKOVEJ (2013) majú v súčasnosti tieto udalosti či podujatia v cestovnom ruchu označované

Sochy z piesku na Boardwalku

termínom *event* čoraz väčší význam. Často už nie sú iba spustením tradičnej turistickej ponuky, ale sa stávajú hlavným dôvodom pre návštevu určitej destinácie. Týmto novým trendom a formám cestovného ruchu, ktoré v príťažlivej podobe ponúka aj Ocean City, sa na Slovensku zaoberá KROGMANN (2005), z poľských autorov si pozornosť zaslúžia a DEJ, HUCULAK a JARCZEWSKI (2013).

Literatúra a pramene

DEJ, M., HUCULAK, M., JARCZEWSKI. *Recreational use of geothermal water in Visegrád Group countries*. Institute of Urban Development, Krakov 2013, 201 str.

KOTÍKOVÁ, H. *Nové trendy v nabídce cestovního ruchu*. Grada Publishing, a.s., Praha 2013, 208 str.

KROGMANN, A. *Aktuálne možnosti využitia územia Nitrianskeho kraja z hľadiska cestovného ruchu*. FPV UKF, Nitra: 2005, 218 str.

<http://sk.wikipedia.org/wiki/Maryland> (11.09.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Ocean_City,_Maryland(11.09.2012)

www.mdifun.org (24.08.2012)

www.ococean.com (24.08.2012)

www.oceancity.org/local-maps

Kaliningradská oblasť

Jozef Garaj

Pri výraze Kaliningradská oblasť by sa možno niektorí hlbšie zamysleli, kam ju zaradiť. Táto časť Ruska je k nám najbližšie, no nepoznáme ju lepšie ako iné časti tejto veľkej krajiny. Niektorí by si spomenuli na útržkovité informácie z médií, ktoré túto oblasť spomínajú len kvôli sporom medzi Ruskou federáciou a NATO. Na území takej jadrovej veľmoci ako Ruska existujú jadrové zbrane, no málokedy ich rozmiestnenie vzbudí takú medzinárodnú pozornosť ako je to v prípade Kaliningradskej oblasti. Prečo je táto oblasť, o ktorej mnohí nič netušia, taká zaujímavá? Pozrime sa na ňu bližšie.

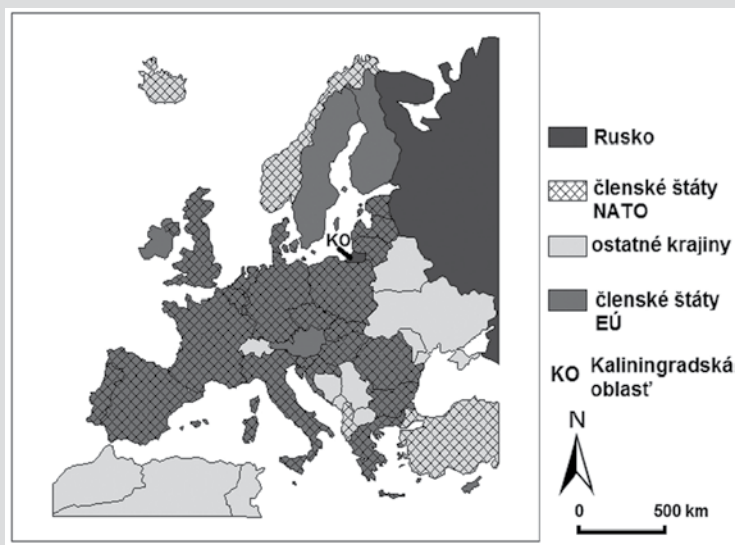
Územie na pobreží Baltského mora obývali v 10. storočí pruské kmene. Z okolitých štátov rástol tlak na ich územie, ktoré bolo postupne v 13. storočí začleňované do Rádu nemeckých rytierov. V roku 1255 postavili a pomenovali pevnosť po českom kráľovi Otakarovi Přemyslovi II. ako Kráľovská hora, po nemecky Königsberg. Na toto územie neskôr prichádzali nemeckí kolonisti, ktorí si kultúrne podmanili pruské kmene, s ktorými sa zmiešali a Prusi ako národ o pár storočí prestali existovať. Rád nemeckých rytierov bol založený na rytiersko-mníšskej koncepcii, čo v 15. storočí bolo pri rastúcej moci stavov neudržateľné. Po vojne v rokoch 1454 až 1466 sa presunulo hlav-

né mesto z Malborku do Königsbergu a okolité územie bolo začlenené do Poľska, zvyšok Rádového územia dožíval ako poľské léno. Veľmajster Albrecht v roku 1525 pretvoril nefunkčný teokratický štát Rád nemeckých rytierov na svetské Pruské vojvodstvo, ktoré bolo vazalom Poľska a založil univerzitu, ktorá sa na jeho počesť nazýva Albertina.

V 16. storočí tvorili Prusi a Litovci asi len 20 percent obyvateľstva, no napriek tomu sa Königsberg stal centrom litovskej kultúry. V roku 1657 sa zbavilo lénnej závislosti od Poľska a vzniklo nezávislé Prusko. V roku 1812 sa Prusko po porážke Napoleonom pripojilo k jeho prechádzajúcim vojskám a spoločne

zaútočili na Rusko. O rok sa situácia obrátila a pruské územie bolo s pomocou Ruska oslobodené od francúzskych vojsk. Neskôr po roku 1871 bolo pod vedením Pruska Nemecko zjednotené v podobe Nemeckej ríše. Vďaka polohe pri mori sa rozvíjali obchodné vzťahy s Anglickom, škandinávskymi krajinami a Holandskom. Obchodovalo sa s jantárom, drevom, soľou, hovädzím dobytkom a kožušinami. V prvej svetovej vojne stratilo Prusko časť územia aj obyvateľstva. Bol vytvorený Poľský koridor, ktorý odrezal Východné Prusko od Weimarského Nemecka. V roku 1932 zvrhli nacisti miestnu vládu a udržali sa až do roku 1945. Počas 2. svetovej vojny bolo mesto Königsberg poškodené britským bombardovaním, následne zničené pri dobíjaní Sovietmi, hoci sa v meste nenachádzali žiadne vojenské objekty. Dňa 9. apríla 1945 bola nad mestom vztýčená sovietska zástava a to znamenalo koniec nemeckých dejín mesta.

Podľa rozhodnutia z Postupimskej mierovej konferencie bola severná časť nemeckej provincie Východné Prusko v mieste svojho hlavného mesta Königsberg hneď odovzdaná Sovietskemu zväzu. Po smrti Michaila Kalinina bol 4. júla 1946 Königsberg na jeho počesť premenovaný na Kaliningrad, hoci k mestu nemal nijaké priame väzby. V meste po odsune zostalo z 370 000 nemeckých obyvateľov len 20 tisíc. S výnimkou niektorých špecialistov pomáhajúcich s výstavbou boli všetci Nemci vysťahovaní do roku 1947. Mesto aj oblasť sa musela rýchlo dosídliť sovietskym obyvateľstvom. Vďaka pri-

Poloha Kaliningradskej oblasti

tomnosti vojsk malo mesto polouzavretý charakter. Kaliningradská oblasť sa totiž stala najzápadnejším bodom sovietskeho územia a počas studenej vojny bola strategicky dôležitou. Pre cudzincov bolo mesto úplne uzavreté, dokonca i návštevy v rámci družby zo susedného Poľska boli veľmi zriedkavé. Počas sovietskeho obdobia bolo nemecké kultúrne dedičstvo zdevastované a niektoré historické stavby aj napriek nevôli obyvateľstva strhnuté. Po rozpade Sovietskeho zväzu sa z oblasti stala ruská enkláva vkladajúca medzi Poľsko a Litvu. Vstup Poľska a Litvy do NATO a Európskej únie dostalo Kaliningradskú oblasť do novej pozície.

Fyzickogeografická charakteristika

Kaliningradská oblasť s rozlohou 15 100 km² sa nachádza na pobreží Baltského mora a celé jej územie je súčasťou Baltskej nížiny. Najvyšší bod dosahuje nadmorskú výšku 231 m n. m., najnižší sa nachádza niekoľko metrov pod hladinou mora. Reliéf je len málo členitý, čo prospievalo rozvoju ľudských aktivít. Limitujúcim faktorom však môže byť piesočnaté podložie a rozsiahle močiare nevhodné pre poľnohospodárske využitie.

Z geologického hľadiska sa územie nachádza v panvovitej zníženine, ktorá je časťou Východoeurópskej platformy. Podložie tvoria horniny z obdobia starohôr a prahôr prekryté sedimentmi

Foto J. Garaj

Tancujúci les na Kurskej kose

druhoohôr. Značných hrúbok dosahujú štvrtohorné sedimenty, ktoré sú pozostatkom niekdajšej prítomnosti pevninského ľadovca.

Reliéf je slabo členitý s vyvýšenými jazernými plošinami. Označovaný je ako Východoeurópska, niekedy aj Ruská nížina. Na území oblasti možno nájsť formy reliéfu typické pre územia, ktoré boli v minulosti zaľadnené. Na pobreží je výrazný eolický reliéf v podobe dún vytvárajúcich kosa. Od Kaliningradského (alebo aj Sambijského) polostrova vybieha na severovýchod Kurská

piesočná kosa s dĺžkou 97 km a šírkou do 3,6 km. Na juhu vybieha Baltská (Vislanská) kosa s dĺžkou 60 km.

Podnebie predstavuje prechod medzi morskou klímou západnej Európy a kontinentálnou klímou východnej Európy. Prejavuje sa miernou zimou, často bez trvalej snehovej pokrývky, teplou a daždivou jeseňou, mierne teplým letom a vysokou vlhkosťou vzduchu počas celého roka. Podľa Köppenovej klasifikácie klimatických oblastí ovplyvňuje prevažnú časť územia boreálne podnebie (Df) so studenou a vlhkou zimou a rovnomerným rozdelením zrážok v priebehu roka. Priemerná ročná teplota vzduchu je 6,5 °C, priemerné januárové teploty sa pohybujú okolo mínus 2 °C, júlové 16 až 17 °C. Priemerný ročný úhrn zrážok dosahuje 750 až 800 mm.

Hustota riečnej siete je dostatočná. Vodný dopravný systém je založený na najväčších riekach, ktoré boli na to vhodne upravené. Najväčšia rieka Ne-man má prietok 685 m³/s, druhá v poradí je Pregola s 83 m³/s. Pri pobreží je množstvo odvodňovacích kanálov a na území oblasti sa nachádza vyše 4 000 jazier.

Pôdy Kaliningradskej oblasti sú tvorené dvomi hlavnými typmi: mačino-vo-podzolové (podzoluvisols) a podzolo-vané hnedé lesné pôdy (luvisols).

Rastlinný kryt oblasti sa vzťahuje k lesnej zóne, podzónou zmiešaných listnato-ihličnatých lesov. Zalesnenie

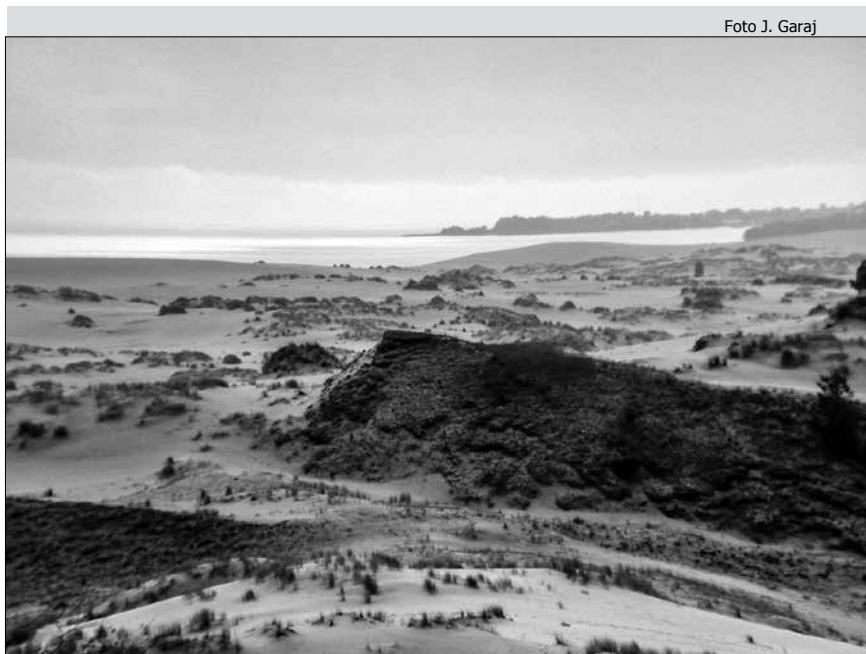
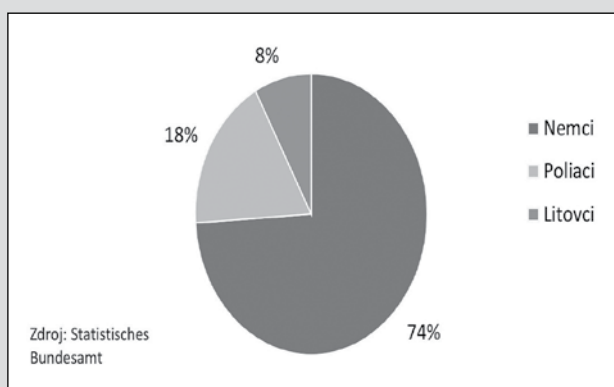
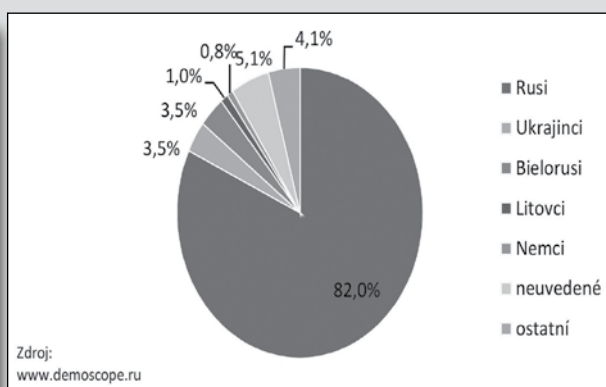

Foto J. Garaj

Piesočné duny na Kurskej kose

Národnostné zloženie Východného Pruska v roku 1875

Národnostné zloženie Kaliningradskej oblasti v roku 2010

oblasti predstavuje len 17 %. Základné lesné druhy tvoria smrek obyčajný (*Picea abies*), borovica lesná – sosna (*Pinus sylvestris*), dub letný (*Quercus robur*), javor poľný (*Acer campestre*) a breza ovisnutá (*Betula pendula*). Smrek je najrozšírenejšia drevina a zaberá 25 % lesných plôch, nasledovaný brezami.

Živočíšna ríša oblasti spadá do Európsko-sibirskej zoogeografickej podoblasti. V lesoch možno nájsť srnca lesného, sviňu divú, jeleňa lesného, losa mokradového či lišku obyčajnú. Severské druhy vtákov v počte miliónov kusov prelietavajú ponad Kurskú kosu počas jarých a jesenných preletov.

Chránené územia sú zastúpené národným parkom Kuršskaja kosa, kde sú chránené piesočné presypy porastené borovicovými lesmi.

Humánnogeografická charakteristika

Kaliningradská oblasť od svojho vzniku zažila množstvo zmien, z ktorých len málo by sa nedalo označiť ako prevratných. V každej zložke humánnej geografie možno nájsť následky týchto zmien. Vzhľadom na svoj charakter mala oblasť netypický vývoj umocnený prechodom z centrálné plánovaného hospodárstva na trhovo orientovanú ekonomiku. Kaliningradská oblasť má z hľadiska Ruskej federácie okrajovú polohu a zároveň sa nachádza mimo kompaktného územia štátu. To však neuberá na jej význame. Práve naopak, poloha voči štátom strednej a západnej Európy jej dáva možnosti na využitie svojho potenciálu, napr. v podobe blízkosti vyspelých trhov a Atlantické-

ho oceánu. Počas obdobia Sovietskeho zväzu bola oblasť uzavretá. Po rozpade ZSSR zostala bez priameho spojenia s materskou krajinou. Zmena spoločenského a hospodárskeho zriadenia odhalila neštandardný charakter oblasti. V roku 1995 sa stala slobodnou ekonomickou zónou, ktorá mala prilákať zahraničných investorov a podnietiť rozvoj hospodárstva. Výsledky nenaplnili očakávania aj kvôli vysokej miere korupcie a právnej nekompatibilitate so susednými krajinami Poľskom a Litvou, ktoré sa stali členmi NATO, Európskej únie a v rámci nej členmi Schengenskej dohody. Územie Kaliningradskej oblasti tak zostalo obklopené územím integračného celku s veľmi významnou ekonomickou a politickou silou. Vízový režim pre obyvateľov Ruska izoloval obyvateľov Kaliningradskej oblasti od zvyšného ruského územia, ktoré je bez víz dostupné len letecky alebo loďou cez Petrohrad. Moskva sa ťažko vysporadúva s tým, že pohyb občanov v ich vlastnej krajine závisí od rozhodnutí cudzích krajín. V dôsledku týchto obmedzení atraktivita oblasti poklesla, pričom musí ešte obstáť v konkurencii iných regiónov, či už v Európe alebo vo svete. V roku 2011 Poľsko prijalo zákon, ktorý upravuje malý pohraničný styk na základe vydávania špeciálnych kariet pre občanov oblasti umožňujúci viacnásobný vstup do Poľska bez vybavovania víz. Svoj význam si zachovala strategická poloha.

V roku 2014 mala Kaliningradská oblasť 963 000 obyvateľov, z toho v mestách ich býva takmer 77,6 %. Najväčšie mesto je Kaliningrad (449 tis. obyv.), za nim nasledujú Sovietsk (43 tis. obyv.) a Černachovsk (43 tis. obyv.). V národnostnej skladbe podľa sčítania v roku 2010 dominujú Rusi

Foto J. Garaj

Katedrála Krista Spasiteľa v Kaliningrade

(82 %), nasledovaní Bielorusmi (3,5 %) a Ukrajincami (3,5 %). Pred 2. svetovou vojnou na území Východného Pruska z troch štvrtín prevažovali Nemci, zvyšok tvorili Poliaci a Litovci. Nemecké obyvateľstvo bolo vysídlené a dosídlení obyvatelia vytvorili umelú, prevažne ruskojazyčnú štruktúru, ktorá nezodpovedá lokalizácii v širšom priestore, kam patrí. Dnes je zastúpenie nemeckej národnosti bezvýznamné. Napriek netypickému vývoju sa obyvateľstvo oblasti svojou vekovou skladbou nelíši od svojich susedov a zasahujú ho rovnaké tendencie, ako napr. starnutie obyvateľstva. Rozpad ZSSR a zhoršená

životná úroveň sa odrazila na znížení očakávanej dĺžky života zo 70,1 v roku 1984 na 64,9 v roku 1999, pričom v období Sovietskeho zväzu dosahovala oblasť nadpriemerné hodnoty. Dnes zostáva za celoštátnym priemerom.

Na ekonomický rozvoj Kaliningradskej oblasti majú vplyv jej geografická poloha, geopolitická situácia, nezamýzajúci prístav a blízkosť Atlantického oceánu. K podpore ekonomického rozvoja oblasti bola zriadená Jantárová špeciálna ekonomická zóna s cieľom vytvoriť vhodné podmienky pre prílev zahraničného kapitálu a podporu ex-

portu. Priemysel bol nanovo vybudovaný po 2. svetovej vojne. Medzi hlavné priemyselné odvetvia patria rybolov, celulózočný, papierenský a strojársky priemysel. Rozvinutý je aj potravinársky a ľahký priemysel. Dôležitú úlohu pre región zohráva ťažba jantáru. V poľnohospodárstve prevažuje intenzívna živočíšna výroba so zameraním na spracovanie mäsa a mlieka. Odvetvová štruktúra hospodárstva oblasti je ovplyvnená izoláciou od hlavných hospodárskych oblastí krajiny a ako aj neschopnosťou reagovať na meniace sa podmienky. Podľa hustoty ciest s pevným povrchom patrí Kaliningradskej oblasti 1. miesto v Rusku. Hustota cestnej siete v oblasti je 330 km/1 000 km², pričom celoruský priemer je len 27 km/1 000 km². Pätina železničných tratí má európsku šírku koľají. Cestovný ruch v období Sovietskeho zväzu bol na území oblasti značne obmedzený. Počas existencie Východného Pruska centrom cestovného ruchu bol Königsberg so svojim kráľovským zámkom, univerzitou Albertina, múzeami, katedrálou, záhradami a ďalšími. V meste mal mohylu rodák Immanuel Kant. Väčšina pamiatok bola zničená. Tie, ktoré sa podarilo zachrániť, už podstúpili rekonštrukciu. V zahraničnom cestovnom ruchu prevláda „nostalgická“ a obchodná turistika z Nemecka (60 %) a prihraničný obchodný cestovný ruch z Poľska (30 %). V súčasnosti zariadenia cestovného ruchu nedosahujú medzinárodnú úroveň. Dôvodom sú vysoké ceny, nízka kvalita a obmedzená variabilita služieb či nedostatočná profesionalita.

Kaliningrad v kontexte rozšírenej EÚ a súčasný stav

Ako bolo spomenuté už skôr, Kaliningradská oblasť sa po roku 2004 stala ostrovom obkoleseným zo všetkých strán úplne odlišnou politickou, ekonomickou a vojenskou entitou. Zmeny prebiehajúce začiatkom 90. rokov mali značný dopad na ekonomiku regiónu. Priemyselná výroba klesla o 70 % a v roku 1999 dosahovala poľnohospodárska výroba len 45 % z hodnoty zo začiatku dekády. To naznačilo kúpyschopnosť obyvateľstva, ktorá klesla o 74 %. Paradoxne prudký prepád priemyslu a poľnohospodárstva viedol k dominancii sektoru služieb, čím sa neplánovane modernizovala ekonomika. Kaliningradská

Foto J. Garaj

Múzeum jantáru

Ostrá hranica s Litvou

oblasť má najväčšie zásoby jantáru na svete, no do regiónu neprináša nijaké veľké príjmy, pretože jantár sa prevažne vyváža nelegálne. Zlá ekonomická situácia je ešte zhoršená vysokými prepravnými nákladmi medzi enklávou a zvyškom krajiny. Špeciálna ekonomická zóna nezbudila veľký záujem u zahraničných investorov, pretože neposkytuje nijaké ďalšie úľavy oproti iným územiám Ruska. Prekážkou rozvoja je aj korupcia v štátnych úradoch, časté finančné podvody, zlý stav cestnej infraštruktúry a nedostatočné dopravné spojenia so susednými krajinami. Zlá sociálna situácia prinútila takmer každého obyvateľa oblasti privybrať si neoficiálnymi aktivitami ako je drobné pašovanie alkoholu či pohonných hmôt cez hranice. Zavedenie víz tento obchod čiastočne obmedzilo. Európska komisia prijala balík nástrojov s cieľom zjednodušiť tranzit medzi Kaliningradskou oblasťou a zvyšným územím Ruska. Výsledkom je zavedenie zjednodušeného tranzitného dokumentu, ktorý vydávajú konzuláty za nižšie ceny pre ľudí, ktorí potrebujú častejšie cestovať medzi Kaliningradom a ruským územím. Z vojenského hľadiska si oblasť zachovala svoj strategický význam. Existujú podozrenia vychádzajúce zo zistení vojenských tajných služieb, že na území Kaliningradu sú umiestnené jadrové zbrane, čo Moskva vždy popiera. V šesťdesiatych rokoch 20. storočia boli do oblasti presunuté vojenské jednotky, ktoré bez veľkých technických problémov mohli tieto zbrane priniesť a do súčasnosti ani nemuseli byť nikdy stiahnuté. Rusko nie je viazané žiad-

nou dohodou, ktorá by zakazovala takéto zbrane umiestniť v Kaliningrade.

Z ekologického hľadiska je situácia v Kaliningradskej oblasti veľmi zlá. Väčšina znečistenia trápi len oblasť samotnú, nie je hrozbou pre susedné krajiny. Znečistenie vyplýva z prítomnosti vojsk v regióne, ťažby jantáru, rašeliny a hnedého uhlia. Priemysel kvôli úpadku zohráva menšiu rolu v znečisťovaní.

Pri pohľade na vzťahy medzi Moskvou a Kaliningradom sa jej najzápadnejšiemu regiónu nevenovala pozornosť a nemal ani jasnú víziu rozvoja. Centrálné úrady využívali Kaliningradskú enklávu proti jej vôli ako politickú zbraň proti Západu. Napríklad v roku 1995 sa vyhrážali umiestnením jadrových zbraní do oblasti kvôli prijatiu deklarácie o začlenení Poľska do NATO. Podobne postupovali v roku 2007, keď Washington oznámil plány na vybudovanie základne rakiet v Poľsku a protiraketovému radaru v Česku. Začiatkom roku 2012 Moskva oznámila svoj zámer umiestniť v oblasti rakety stredného doletu. Napriek nárastu záujmu Moskvy o oblasť je nepravdepodobné, že by Kreml súhlasil s akoukoľvek zmysluplnou autonómiou pre oblasť, pretože by bola v rozpore so zjednocovaním legislatívy na celom území Ruskej federácie a k centralizácii. Taktiež nechce zblížovanie oblasti s EÚ, pretože Kaliningrad by si zvykol na európske štandardy vrátane politickej kultúry a demokracie odlišnej od tej ruskej a oslabilo by tak väzby na Moskvu. Výsledkom sú však rastúce rozdiely medzi Kaliningradom a susednými členmi EÚ.

Literatúra a pramene

BAAR, V. *Decentralizační a dezintegrační procesy v Ruské federaci v 90. letech minulého století*. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava 2005, 231 str.

CICHOCKI, B. *The Kaliningrad Oblast in the context of EU enlargement* [online]. Updated [2006-12-02]. Dostupné na: http://pdc.ceu.hu/archive/00002218/01/kalin_oblast.pdf

Demoskop. *Institut demografii Nacionalnogo issledovatel'skogo universiteta „Vysšaja škola ekonomiki“*. Vserossijskaja perepis' naselenija 2010 g. Naselenie po nacionalnosti, polu i subjektam Rossijskoj Federacii [online]. Updated [2014-10-27]. Dostupné na: http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_etn_10.php?reg=25

Joint Statement on Transit between the Kaliningrad Region and the Rest of the Russian Federation. 10th EU Russia Summit 11/11/02. European Commission [online]. Updated [2008-01-30]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/external_relations/russia/summit_11_02/js_kalin.htm

KRÁL, V. *Fyzická geografie Evropy*. Nakladatelství Akademie věd České republiky Academia, Praha 2001, 348 str.

ORLENOK, V. *Geografičeskij atlas Kaliningradskoj oblasti*. Izdatel'stvo KGU, Kaliningrad 2002, 276 str.

Praviteľstvo Kaliningradskoj oblasti – oficiálny portal. Region [online]. Updated [2014-10-27]. Dostupné na: <http://gov39.ru/region/>

SCHOEPS, H. *Dějiny Pruska*. 1. vyd. Nakladatelství Garamond, Praha 2004, 416 str.

The Economist. Small Border Traffic [online]. Updated [2014-10-21]. Dostupné na: <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2013/10/poland-and-kaliningrad>

ŠVEC, L. *Dějiny pobaltských zemí*. Nakladatelství Lidové noviny, s. r. o., Praha 2001, 424 str.

VVEDENSKIĬ, B. A. *Boľšaja sovetskaja enciklopedija*. 19 Istorizn – Kandi. 2. vyd. Gosudarstvennoje naučnoje izdatel'stvo, Moskva 1953, 606 str.

Wirtschaft und Statistik. Statistisches Reichsamt. Verlag für Sozialpolitik, Wirtschaft und Statistik, Paul Schmidt, Berlin 1940, str. 181 – 186.

Kľúčové kompetencie v geografickom vzdelávaní a možnosti ich rozvíjania

Miriam Černá, Peter Likavský

Hoci sa po roku 2008 objavil v novo koncipovanom Štátnom vzdelávacom programe pojem kľúčové kompetencie a jeho zavedenie bolo podporené viacerými publikáciami či príspevkami v časopisoch alebo zborníkoch, nemožno ani s určitým časovým odstupom konštatovať, že sa tento pojem v plnej miere vžil aj v pedagogickej praxi. Mnohí učitelia si ho zamieňajú s didaktickými (výchovno-vzdelávacími) cieľmi a robí im vážny problém nájsť vo svojich vyučovacích hodinách momenty, ktoré podporujú rozvíjanie kompetencií žiakov. Iní ho vnímajú iba ako ďalší z radu „povinných“ prvkov, ktoré si niekto „vonku“ (v zahraničí) vymyslel a my ho musíme z nejakých dôvodov (členstvo v EÚ?) prevziať a formálne začať používať.

Domnievame sa, že jednou z príčin tohto stavu je nekonkrétne a viac menej teoreticky zamerané uvedenie tohto pojmu do života. Nedá sa povedať, že by v rôznych príspevkoch chýbalo zdôraznenie významu daného pojmu pre budúci profesijný život súčasných žiakov, pre nutnosť ich väčšej flexibility z hľadiska pracovného zaradenia, ale je iluzórne myslieť si, že uvedenie do praxe zvládne každý vyučujúci sám bez akejkoľvek konkrétnej asistencie. V geografii sme zaznamenali iba veľmi ojedinelé pokusy publikovať na túto tému príspevky, v ktorých by bol rozpracovaný nielen teoretický základ problematiky, ale prezentované aj konkrétne ukážky aplikácie daného pojmu do konkrétnych vzdelávacích aktivít aspoň v rámci vybraných tém geografického vzdelávania.

Ciele nášho príspevku možno vidieť v dvoch rovinách. Prvou je stručné zhrnutie teoretického základu danej problematiky so zohľadnením istého posunu v pedagogickej teórii a hlavne praxi v ostatných 5 – 7 rokoch. Druhú predstavujú ukážky vzdelávacích aktivít so zameraním na rozvíjanie vybraných kľúčových kompetencií prezentované či už ako samostatné modely častí obsahu vzdelávania, alebo v podobe samotných návrhov iba s minimálnou formálnou podporou. Významnou súčasťou tejto roviny zamerania príspevku je prezentácia poznatkov a skúseností z praktického overovania navrhnutých vzdelávacích aktivít vo vyučovacom procese.

Definícia a delenie kľúčových kompetencií

Kľúčové kompetencie boli rozpracované v základných pedagogických dokumentoch mnohých školských systémov. Rôzne štáty si stanovili vlastné delenie,

prípadne charakterizovanie kľúčových kompetencií, boli vydané viaceré metodické usmernenia, ktoré ozrejmujú ako kompetencie začleniť do vyučovania. Na Slovensku sa tejto téme nevenuje taká pozornosť ako v zahraničí (markantný rozdiel je napríklad aj pri porovnaní s Českou republikou). S výnimkou niekoľkých titulov je teda táto téma pomerne nová, ale pre budúcnosť žiakov a spoločnosti dôležitá. Samotný vznik kľúčových kompetencií primárne nesúvisel s edukáciou, ale s profesionálnym uplatnením jednotlivca v záujme jeho lepšej flexibility a adaptability pre potreby pracovného trhu. Tieto ciele boli vytýčené v európskych dokumentoch na začiatku milénia (BLAŠKO 2010).

Pri definovaní kľúčových kompetencií sa opierame hlavne o dokument Európskej únie *Key Competences of Lifelong Learning*. Ide o „kombináciu vedomostí, zručností a postojov adekvátnych ku kontextu. Kľúčové kompetencie sú teda tie, ktoré každý potrebuje pre svoj vlastný osobný rozvoj, aktívne občianstvo, sociálnu inklúziu a zamestnanie“ (*The Key Competences for Lifelong Learning*, str.3).

Obdobne definuje kľúčové kompetencie aj Inštitút pre ekonomické a sociálne reformy (INEKO). V jeho materiáli o kompetenciách (INEKO, 2006) sa okrem iného uvádza, že sú pre vzdelanie na Slovensku dôležité, a aj preto by sa mali rozvíjať už na základných a stredných školách. Kľúčové kompetencie nie sú viazané na konkrétny obsah, popisujú iba postupy k ich nadobudnutiu a môžu byť aplikované na ľubovoľný predmet, celok či tému (BELZ, SIEGRIST 2001).

Existuje viacero delení kľúčových kompetencií, a preto je ťažké povedať, ktoré z

nich je to najsprávnejšie. Na Slovensku sa však prikláňame k dokumentu Európskej únie, ktorá delí kompetencie nasledovne (*The Key Competences for Lifelong Learning*, str. 3):

- komunikácia v materinskom jazyku,
- komunikácia v cudzích jazykoch,
- kompetencie v matematike, prírodných vedách a technike,
- digitálne kompetencie,
- schopnosť učiť sa,
- spoločenské a občianske kompetencie,
- iniciatívnosť a podnikanie,
- kultúrne povedomie a vyjadrovanie.

Význam kľúčových kompetencií

Kľúčové kompetencie sa prvotne začali formovať pre potreby trhu práce, resp. pre ekonomickú sféru. Pracujúci človek potrebuje pre výkon svojej práce určité schopnosti či zručnosti, ktoré sú univerzálne a môže ich preto použiť aj v inom zamestnaní alebo sektore. Dynamickosť a globalizácia vytvorila podnet na vznik kompetencií „ktoré sú využiteľné vo väčšine (aj v zatiaľ ešte neexistujúcich) povolani, ktoré umožnia jedincom zastávať celý rad pracovných pozícií a funkcií, vykonávať rôzne povolania, a ktoré sú vhodné na riešenie celého radu väčšinou nepredvídateľných problémov, ktoré umožnia jedincom úspešne sa vyrovnávať s rýchlymi zmenami v práci, osobnom i spoločenskom živote“ (HRMO, TUREK, str. 3).

Jedinec, ktorý rozvíja svoje kľúčové kompetencie, je nielen schopný ich uplatňovať, ale takisto, ako zhrnuli BELZ A SIEGRIST (2001, str. 174):

- „meniť podľa svojich potrieb to, čo sa naučil,
- integrovať do tohto systému nové alternatívy správania,
- vyberať z viac alternatív tak, aby sa choval vhodne,
- nové získané schopnosti spájať so svojimi už získanými schopnosťami.“

Kľúčové kompetencie v geografii

Jednotlivé kľúčové kompetencie môžeme identifikovať v rámci v Štátneho vzdelávacieho programu v cieľoch vyučovacieho predmetu, aj keď na základe formulácie: „Geografia rozvíja súbor kľúčových kompetencií, ktoré majú prevažne priestorový a integrujúci charakter“ nie je na prvý pohľad jasné, ktoré kompetencie sú v nich zahrnuté. Niektoré z cieľov dokonca ponímajú viacero kompetencií súčasne. Aj preto sme sa rozhodli vytvoriť prehľadné tabuľky s upriamením pozornosti na roztriedenie týchto cieľov s dôrazom na ich pretransformovanie do kľúčových kompetencií.

Štátny vzdelávací program pre gymnáziá definuje ciele predmetu, v rámci ktorých môžeme identifikovať najmä kompetencie uvedené v nasledujúcej tabuľke.

Pri porovnaní kompetencií, ktoré sa rozvíjajú na oboch úrovniach geografického vzdelávania, môžeme vidieť, že v základnej škole sa väčší dôraz kladie na rozvíjanie komunikácie, porozumenie a interpretáciu údajov a v gymnáziu dominujú spoločenské a občianske kompetencie a kultúrne povedomie a vyjadrovanie. Ukazuje sa však, že na oboch úrovniach je potrebné rozvíjať všetky ďalšie kompetencie (najmä tie, v ktorých uplatňovaní Slovensko nevychádza dobre v medzinárodných testovaniach).

Odlíšne ponímanie kompetencií nachádzame v iných študijných programoch. Medzinárodný program *International Baccalaureate – Middle Years Programme*, ktorý je zastúpený aj na Slovensku, zahŕňa štúdium geografie v skupine predmetov *Individuals and societies*. V tomto študijnom programe sú kompetencie zahrnuté ako samostatná oblasť hodnotenia, postavená na štyroch kritériách:

- Knowing and understanding,
- Investigating,
- Communicating,
- Thinking Critically.

Každé kritérium je ohodnotené ôsmimi bodmi, z čoho sa následne vypočíta výsledná známka. Okrem toho hodnotenie prebieha pomocou tzv. ATL kritérií, t. j. prístupu k učeniu, kde sa zohľadňuje samostatná či skupinová práca a miera záujmu študenta, a prístupu k danému predmetu. Táto škála umožňuje bližšie a presnejšie určiť hodnotenie študenta.

Prehľad vybraných aktivít rozvíjajúcich kľúčové kompetencie

Pre rozvoj kľúčových kompetencií môžeme nájsť množstvo aktivít (diskusia, súťaž, didaktické hry, práca na projektových úlohách a ďalšie), ktoré sa dajú adaptovať na výučbu jednotlivých geografických tém a môžu hodiny geografie spestriť. Prinášame niekoľko príkladov aj s popisom kľúčových kompetencií, ktoré prostredníctvom nich môžeme rozvíjať.

Cestovná kancelária

Aktivita môže slúžiť nielen pri téme Slovensko, ale takisto pri regionálnej geografii svetadielov. Úloha môže mať krátku formu (na hodine) alebo formu projektu na dlhšie časové obdobie. Podľa zadania učiteľa si žiaci vyberú región, prípadne konkrétne miesto a vytvoria ponuku cestovnej kancelárie. Základné aspekty, na ktoré by žiaci mali myslieť, sú:

- Aký typ zájazdu ponúkame? (rekreácia, turistika, agroturistika, poznávací zájazd);
- Aké trvanie zájazd/pobyt má? (počet dní, týždňov);
- Aká je dostupnosť daného miesta? (dopravné možnosti);
- V akom type zariadenia bude účastník ubytovaný? (hotel, hostel, ubytovňa, penzión, chata);
- Ktoré atrakcie môže v danom regióne navštíviť? (športové, rekreačné, poznávacie);
- Pre akú skupinu obyvateľov je zájazd vhodný? (jednotlivci, dvojice, rodiny s deťmi, starší ľudia);
- V akej cenovej relácii bude daný zájazd?
- Akým spôsobom budú daný zájazd propagovať?

Používať a vedieť interpretovať mapy rôzneho druhu (automapy, mapy na internete, turistické mapy, tematické mapy a i.)	Digitálne kompetencie (zmysluplné využívanie informácií poskytovaných mapami napríklad na orientáciu v neznámom prostredí, plánovanie ciest a pod.) Jazykové kompetencie (čiastočne pri rozvíjaní schopnosti rozumieť informáciám)
Práca s informáciami o krajine ako časti Zeme (aj Zeme ako celku). Ich praktické využitie v bežnom živote a schopnosť vyhľadať a použiť ich pre praktické potreby (textové a dátové zdroje v tlačenej či digitálnej podobe).	Digitálne kompetencie Jazykové kompetencie
Pri vyučovaní geografie sa veľký dôraz kladie na literatúru ako zdroj, nielen učebnice, ale aj odborné a populárno-vedecké časopisy, ktoré prinášajú aktuálne informácie. Podporujeme tým potrebu čítania u žiakov, správne porozumenie prečítaného, jeho spracovanie a interpretáciu. Prvotné rozvíjanie čítania a interpretácie obrázkov, fotografií, grafov, tabuliek, prierezov	Digitálne kompetencie Jazykové kompetencie
V obsahu geografie sa snažíme o integráciu a súborný pohľad na poznatky získané v spoločenských či prírodovedných disciplínach (história, biológia, geológia, fyzika, chémia, sociológia, filozofia). Vytvoriť ich prepojenie tak, aby vznikol komplexný obraz o regiónoch v rôznych častiach sveta. V novom zameraní geografie, kladíme väčší dôraz na kultúru a charakteristiku kultúrnych prejavov ľudí v rôznych častiach sveta, preto prinášame aj väčšie prepojenie s hudobnou a výtvarnou výchovou.	Kompetencie v matematike, prírodných vedách a technike Spoločenské a občianske kompetencie Kultúrne povedomie a vyjadrovanie
Rozvíjanie podnikateľských zručností žiaci získajú spracúvaním projektov. Žiaci sa naučia riadiť projekty, ako sú napr. modelové cestovné kancelárie, projekty na inventarizáciu predpokladov rozvoja regiónov a pod.	Iniciatívnosť a podnikanie
Kultúrne kompetencie rozšíriť prostredníctvom poznania rôznych kultúr na celom svete. Geografia učí vážiť si iné kultúry pri zachovaní vlastnej identity.	Spoločenské a občianske kompetencie Kultúrne povedomie a vyjadrovanie

Tabuľka 1 Rozdelenie čiastkových cieľov vo vzťahu ku kľúčovým kompetenciám (podľa: Štátny vzdelávací program Geografia, príloha ISCED 2, 2010)

Rozvíjanie kompetencie pracovať s informáciami sa deje prostredníctvom analýzy a interpretácie rozsiahleho súboru vstupných faktografických informácií, ktoré žiak dokáže sám získať a transformovať ich do hodnotiacich a sumarizujúcich výstupov. Schopnosť pracovať s týmito výstupmi v podobe tematických máp, tabuliek, schém, diagramov a blokdiagramov. Zároveň sa tým rozvíja aj čitateľská gramotnosť, a to čítanie nesúvislých textov. Cieľom je naučiť spracovávať a interpretovať údaje.	Digitálne kompetencie Jazykové kompetencie
Praktické zvládnutie riešenia problémových situácií vyžadujúcich analýzu kartografického materiálu najrôznozodnejšej povahy (aj v digitálnej forme, vrátane práce s GPS) je súčasťou rozvíjania kompetencie riešiť problémy v prepojení na digitálnu kompetenciu. Používať informačné a komunikačné technológie je neoddeliteľnou súčasťou vyučovania pri tvorbe projektov, ale aj pri úlohách z regionálnej geografie sveta.	Digitálne kompetencie Schopnosť učiť sa
Aplikovať poznatky o zákonitostiach premien geografickej krajiny pri posudzovaní perspektív vybraných regiónov. Navrhovať a hodnotiť alternatívne postupy pri scenároch ich rozvoja. Praktický význam geografie spočíva v tom, že pomáha modelovať aj pracovné možnosti – modelová cestovná kancelária, rozvoj regiónu, prezentácia vlastného regiónu.	Kompetencie v matematike, prírodných vedách a technike (napríklad z hľadiska hodnotenia príčin a dôsledkov pôsobenia človeka na krajinu, uvedomovania si, že procesy a javy na zemskom povrchu sú výsledkom pôsobenia veľkého množstva faktorov a pod.) Iniciatívnosť a podnikanie Schopnosť učiť sa
Pochopenie globálnych trendov vývoja spoločnosti na Zemi a uplatnenie zručnosti na využitie týchto poznatkov pri profesionálnych aktivitách (ďalšie štúdium, podnikanie a i.).	Iniciatívnosť a podnikanie Spoločenské a občianske kompetencie
Racionálne zhodnotenie dosahov ľudskej činnosti na životné prostredie a budovanie postojov, ktoré sú v súlade s optimalizáciou využitia krajiny pri minimálnych zásahoch do prírody (udržateľný rozvoj).	Spoločenské a občianske kompetencie Kompetencie v matematike, prírodných vedách a technike Kultúrne povedomie a vyjadrovanie
Viesť žiakov k vnímaniu odlišností medzi jednotlivými národmi, kultúrami a náboženstvami a v konečnom dôsledku k odmietavému postoiu k intolerancii.	Spoločenské a občianske kompetencie Kultúrne povedomie a vyjadrovanie

Tabuľka 2 Rozdelenie čiastkových cieľov vo vzťahu ku kľúčovým kompetenciám (podľa: Štátny vzdelávací program Geografia, príloha ISCED 3a, 2010)

Zameranie:

- Iniciatívnosť a podnikanie – vlastný business návrh, plánovanie a zabezpečenie efektívnej spolupráce.
- Digitálne kompetencie – spracovanie a prezentovanie informácií.
- Schopnosť učiť sa – rozvrhnutie plánu projektu, samostatná práca (v prípade projektovej formy).

Hra telefón

Hra zapája prierezovú tému mediálna výchova. Ide o klasický telefón, keď prvému žiakovi učiteľ povie výrok (vetu) a žiak podá informáciu ďalej. Predpokladá sa, že správa na konci nebude interpretovaná úplne rovnako. Podobne pracujú aj médiá a často sa stáva, že informácie sú k ich prijímateľom doručené skreslene, nepravdivo, inak než boli pôvodne myslené. Táto hra je vhodná najmä pri výučbe o etnickej, náboženskej či jazykovej štruktúre obyvateľstva, to znamená o prvkoch, v ktorých

dezinformácie niekedy spôsobujú negatívne efekty (predsudky, fóbie a pod.). Možno ju však využiť aj v „tradičnej“ regionálnej geografii, prípadne v témach, v ktorých sa za základ zoberú informácie z médií.

Zameranie:

- Spoločenské a občianske kompetencie – porozumenie a objektívne zhodnotenie informácií pre občana.
- Kultúrne povedomie a vyjadrovanie – pochopenie príčin, prejavov a dôsledkov rozdielov medzi ľuďmi, krajinami, kultúrami.

Vlakom po Európe (podľa: ŠIŠKOVÁ 1998)

Aktivita môže nadväzovať na predchádzajúcu hru, pričom je vhodná najmä pri prístupňovaní tém z humánnej geografie, ale je možné ju veľmi dobre modifikovať a využiť aj pri svetadieloch či štátoch. Zaoberá sa predsudkami voči určitým typom ľudí.

Žiaci sa vžijú do role cestovateľa vlakom (v našom prípade) po Európe. K dispozícii majú zoznam niekoľkých cestujúcich, pričom majú vybrať troch takých, s ktorými by radi cestovali vo vlaku a troch takých, s ktorými by ich cesta nebola až taká pohodlná.

Žiaci majú možnosť vybrať si z týchto cestujúcich (je však vhodné, ba priam nutné, aktualizovať osoby cestujúcich v závislosti od medzinárodnej situácie):

1. Srbský vojak z Bosny.
2. Obézny švajčiarsky maklér.
3. Taliansky disc jockey, zrejme s množstvom peňazí.
4. Afričanka, ktorá predáva kožené výrobky.
5. HIV-pozitívny mladý umelec.
6. Róm cestujúci na Slovensko.
7. Baskický nacionalista, ktorý pravidelne cestuje do Ruska.
8. Nemecký rapper, ktorý žije nezávislý spôsob života.
9. Slepý muzikant z Rakúska, ktorý neustále hrá na harmoniku.
10. Ukrajinský robotník, ktorý sa nechce vrátiť domov.
11. Rumunka v stredných rokoch, ktorá je bez víz, s ročným dieťaťom v náručí.
12. Holandská svojrázna feministka.
13. Skinhead zo Švédska, ktorý je zrejme pod vplyvom alkoholu.
14. Futbalový fanúšik z Belfastu, očividne cestujúci na futbalové stretnutie.
15. Poľská prostitútka z Berlína.
16. Francúzsky farmár cestujúci s košíkom plným zápachajúceho syra.
17. Kurdský utečenec žijúci v Nemecku na ceste do Líbye.
18. Český emigrant, ktorého práve prepustili z portugalského väzenia.

Po výbere spulucestujúcich by mala nasledovať diskusia, ktorú by riadil učiteľ. Prečo si žiak vybral svojich spulucestujúcich? Ktoré aspekty zohrávali rolu pri výbere pasažierova? Boli za tým vlastné názory, alebo sa vo väčšej miere prejavil vplyv médií? Odpoveď na poslednú otázku je dosť subjektívna. Žiaci si zrejme nebudú chcieť pripustiť priveľkú mieru ovplyvňovania inými názormi.

Zameranie:

- Spoločenské a občianske kompetencie – interakcia s inými ľuďmi, pochopenie príčin určitého správania sa ľudí v extrémnych situáciách (napr. utečenci – ich dôvody, nedemokratické systémy v krajinách).

- Kultúrne povedomie a vyjadrovanie - uvedenie si príčin, prejavov a dôsledkov odlišnosti kultúr, etník, prípadne náboženstiev, uvedenie si častého vplyvu predsudkov na správanie sa ľudí.
- Komunikácia v materinskom jazyku - vyjadrovanie, obhájenie názoru.

Moja planéta

Aktivita je vhodná najmä pre mladších žiakov na rozvoj ich jazykových kompetencií (vyjadrovanie) a rozvoj ich tvorivosti. Úlohou žiakov bude vymyslieť vlastnú ideálnu planétu, na ktorej by chceli žiť. Môžu použiť kresby, popisy. Mali by myslieť aj na geografické charakteristiky: Ako ďaleko bude planéta od Zeme? Budú na planéte rastliny a zvieratá? Ak áno, aké (môžu byť aj vymyslené)? Budú na planéte žiť aj iní obyvatelia, prípadne iné druhy podobné človeku? Okrem kompetencií ide aj o rozvíjanie tvorivosti a fantázie žiakov.

Zameranie:

- Komunikácia v materinskom jazyku - vyjadrovanie, interpretácia kresieb a popisov.

Geografický recept na globálny problém

Úlohou žiakov je vytvoriť recept na globálny problém podobne, ako sú písané recepty na varenie. V niekoľkých bodoch (minimálne 5) budú mať navrhnuté riešenie, ktoré by prispelo na zmiernenie daného problému, prípadne na úplné odstránenie. Aktivitu je vhodné zadať priamo na hodine a vyčleniť žiakom čas (napríklad 10 minút). Je možné zvoliť skupinovú formu (dvojice) alebo prácu jednotlivcov. Recepty budú prezentované ešte na danej hodine, môžu byť medzi sebou porovnávané, prípadne zhodnotené ostatnými žiakmi formou diskusie. Žiaci nemusia mať zadaný rovnaký globálny problém. Uplatniť túto aktivitu je možné pri fyzickej, ale aj regionálnej geografii, presah môže smerovať aj k problémom týkajúcim sa obyvateľstva. Jedným zo záverov takto prezentovanej aktivity by malo byť, že takéto recepty sú v porovnaní s gastronomickými oveľa zložitejšie. Variantom tejto aktivity môže byť vymyslenie receptu na riešenie regionálneho alebo „iba“ lokálneho problému.

Zameranie:

- Komunikácia v materinskom jazyku - vyjadrovanie svojich názorov.
- Spoločenské a občianske kompetencie - porozumenie globálnym problémom, viesť žiakov k dobrému a uvedomeľmu občianstvu.

- Kompetencie v prírodných vedách - rozvíjanie myslenia v intenciách príčinnno-logického uvažovania.

Jeden deň Američana

Aktivita je vhodná ako spoločná pre celú triedu, počas hodiny zameranej na akýkoľvek štát. Z časového hľadiska je vhodná na konci hodiny, keď môže nahradiť formu opakovania a zhrnutia poznatkov. Žiaci sa majú vcítiť do roly občana inej krajiny (národnosti) a majú vytvoriť facebookové statusy, ktoré si všimajú jeden deň tohto občana. Tie môžu byť základom pre diskusiu o rozdieloch v prírodných podmienkach, socioekonomických aktivitách, ale aj v spôsobe života. V našom príklade Američana by tieto statusy mohli znieť napríklad takto:

- Bol som u lekára a prikázal mi chodiť oveľa viac pešo, inak bude so mnou zle!
- Poslúchol som a prešiel som pár metrov z parkoviska k Niagarským vodopádom. Bolo však zlé počasie, nedali sa urobiť žiadne pekné fotky; tak som sa rýchlo vrátil.

Zameranie:

Komunikácia v materinskom jazyku - vyjadrovanie svojich názorov, rozvíjanie schopnosti odôvodňovať ich.

Kultúrne povedomie a vyjadrovanie - vžiť sa do životov iných kultúr, pochopiť, že to, čo my považujeme za nezvyčajné, exotické, je pre iných ľudí úplnou samozrejmosťou a naopak.

Odkrývanie obrázka

Kladenie otázok patrí medzi najtypickejšie metódy opakovania. Aj aktivita odkrývania obrázka zahrňuje otázky kladené frontálne, avšak učiteľ má pripravený obrázok (buď súvisiaci s témou alebo nadväzujúci na ďalšiu tému), pričom za každú správnu odpoveď žiakov sa časť tohto obrázka odkryje. Žiaci sú tak motivovaní a zaujatí tým, čo sa pod kartičkami nachádza, a takisto to podnecuje ich fantáziu a rozmyšľanie.

Zameranie:

- Komunikácia v materinskom jazyku - porozumenie informáciám, vyjadrovanie.

Príklad modelu vyučovacej hodiny so zameraním na rozvíjanie kľúčových kompetencií

3D biomy sveta

Aktivita prebiehala v triede s medzinárodným programom - MYP 2 (v porovnaní so slovenským edukačným systémom ide o ôsmy ročník ZŠ). Napriek tomu, že by bola vhodnejšia pre nižšie ročníky, aj pre týchto žiakov bola užitočná, pretože mohli vidieť danú tému v inom, menej tradičnom, kreatívnejšom svetle.

Žiaci boli náhodne rozdelení do siedmich skupín, pričom šesť skupín pozostávalo z 3 žiakov a v jednej skupine boli 4 žiaci. Boli im pridelené témy

Obrázok 1 Ukážky 3D modelov biomov

odpovedajúce jednotlivým biotom Úlohou žiakov bolo zostrojiť 3D model daného biotomu a informačnú brožúrku, ktorá zároveň predstavovala zdrojový materiál na učenie pre ostatných spolužiakov. Záverom projektu bolo prezentovanie modelov. Samozrejme, každá časť mala svoje pravidlá.

3D model musel obsahovať:

- krabicový obal
- minimálne 4 rôzne živočíšne druhy
- minimálne 2 rôzne rastliny (s výnimkou polárnych oblastí)
- povrch, v závislosti od biotomu
- Pre model mohli žiaci použiť:
- vytlačené zvieratá, rastliny
- reálny prírodný materiál: piesok, tráva, pôda, kamene
- figúrky zvierat, rastlín, materiál rôzneho druhu (vata, vlna, textil, drevo, papier, kartón, polystyrén)
- Brožúrka musela obsahovať následné informácie:
- meno biotomu
- lokalizácia
- charakteristika klímy
- živočíšne a rastlinné druhy
- vplyv človeka
- environmentálne problémy
- zdroje

Prezentovanie v skupine muselo byť rovnomerne rozdelené medzi členov daného tímu, pričom mali simulovať prácu učiteľa - mohli využiť tabuľu, počítač, formu diskusie, kvízu na konci prezentovania.

Úvodné informácie o projekte boli vysvetlené na jednej vyučovacej hodine. Vytváranie modelov prebiehalo na hodinách geografie, pričom žiaci mali k dispozícii tri hodiny určené na túto činnosť. Prezentovanie celkovo zabralo štyri vyučovacie hodiny. Samostatná činnosť žiakov mimo vyučovania bola zameraná na vytvorenie informačnej brožúrky.

Časová dotácia projektu pozostávala spolu z ôsmich hodín, čo pri dotácii 2 hodín týždenne predstavovalo jeden mesiac. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že snaha a tvorivosť žiakov prekročila naše očakávania a do modelov biotomov boli zakomponované aj rôzne inovatívne prvky (žiarovky ako slnko, ventilátor ako vietor, palmy vytvorené z listov bambusa a lieskových orechov).

Táto aktivita zahŕňala hneď niekoľko kompetencií:

- komunikáciu v materinskom aj cudzom jazyku - prezentovanie výsledkov svojej činnosti,
- digitálne kompetencie - spracovanie informácií a na ich základe vytvorenie brožúrky v digitálnej podobe,
- schopnosť učiť sa - organizovanie času, organizovanie povinností v súvislosti s projektom,
- spoločenské a občianske kompetencie - práca v skupinách, vzájomná kooperácia, rešpektovanie názorov ostatných spolužiakov počas diskusie,
- iniciatívnosť a podnikanie - vytvorenie inovatívnych prídavných prvkov do modelu,
- kompetencie v prírodných vedách - prepojenie geosfér.

Celkovo hodnotíme tento projekt veľmi úspešne nielen zo strany učiteľa, ale takisto aj zo strany žiakov. Po ukončení projektu sme uskutočnili evaluáciu, ktorá spočívala v odpovediach na otázky medzi žiakmi. Žiaci mali anonymne odpovedať na tieto otázky:

- Ktorá časť projektu bola najťažšia?
- Opíš tímovú prácu. Spolupracovali a boli prospešní všetci členovia skupiny?
- Bol tento projekt podľa tvojho názoru zaujímavejší ako klasická hodina?
- Myslíš si, že je táto projektová forma učenia sa o biotomoch vhodná?
- Vyjadrí svoj názor v súvislosti so známku, ktorú si dostal/a.

Vo všeobecnosti bola práca v skupinách pre žiakov prínosná, napriek tomu, že pracovali v náhodných skupinách, a nie podľa svojho vlastného rozhodnutia. Najťažšou časťou projektu bolo jednoznačne vytvorenie modelu, na ktorý žiaci potrebovali rôzne druhy materiálov. Pri porovnaní projektu s hodinou klasického typu (angažovanie prevažne učiteľa, ktorý vysvetľuje) žiaci jednoznačne potvrdili, že takéto ich aktívne zapájanie má veľký zmysel. Pokiaľ pre ich aktívnu, samostatnú, tvorivú činnosť vytvoríme dostatočne veľký priestor napríklad aj vo forme takýchto projektov a aktivít, máme oveľa viac možností využiť vo vyučovaní širšiu škálu kľúčových kompetencií.

Záver

Ak chceme čo najjednoduchšie vstihnúť význam zavedenia a používania kľúčových kompetencií vo vzdelávaní, tak musíme poukázať na ich prepojenie s ná-

rokmi, ktoré na každého občana kladie meniaci sa svet. Na tieto nároky je nutné reagovať inováciami v obsahu vzdelávania (úloha odborníkov, geografov či didaktikov geografie, ale ani pedagógovia z praxe by nemali ostať pasívni) aj vo vyučovacom procese. Pre ktoréhokoľvek učiteľa z praxe, ak je otvorený k zmenám, neuspokojuje sa s dosiahnutým a chce sa posúvať vo svojom povolaní dopredu, by nemal byť problém pripravovať v tomto duchu svojich žiakov. Náš článok predstavuje skromný príspevok k teórii aj praxi rozvíjania kľúčových kompetencií v geografickom vzdelávaní.

Literatúra a pramene

BELZ H., SIEGRIST M.: *Kľúčové kompetencie a jejich rozvíjení*. Portál, Praha 2001. 375 str.

BLAŠKO, M.: *Rozvíjanie kľúčových kompetencií vo vzdelávaní*. [online]. 2010. Košice. [cit. 24.2.2014]. Dostupné na: <http://web.tuke.sk/kip/download/vuc42.pdf>

FARÁRIK, P.: *Geografia moderne a zábavne*. Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava 2013. 46 str.

HRMO R., TUREK I.: *Návrh systému kľúčových kompetencií*. [online]. Bratislava. [cit. 15.1.2014]. Dostupné na: http://www.mtf.stuba.sk/docs/internetovy_casopis/2003/2/hrmo2.pdf

INEKO.: *Kľúčové kompetencie pre základné a stredné školy*. [online]. 2006. [cit. 18.2.2014]. Dostupné na: <http://www.ineko.sk/osstatne/klucove-kompetencie-pre-zakladne-a-stredne-skoly>

ŠIŠKOVÁ, T.: *Výchova k tolerancii a proti rasizmu. Multikulturní výchova v praxi*. Portál, Praha 2008. 273 str.

ŠTÁTNY VZDELÁVACÍ PROGRAM GEOGRAFIA (Vzdelávacia oblasť Človek a spoločnosť) PRÍLOHA ISCED 2. 2010 [cit. 23.10.2014]. Dostupné na: http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/geografia_isced2.pdf

ŠTÁTNY VZDELÁVACÍ PROGRAM GEOGRAFIA (Vzdelávacia oblasť Človek a spoločnosť) PRÍLOHA ISCED 3a. 2010 [cit. 23.10.2014]. Dostupné na: http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/gymnazia/vzdelavacie_oblasti/geografia_isced3a.pdf

The Key Competences for Lifelong Learning - A European Framework. [online]. 2007. Belgicko. [cit. 18.2.2014]. Dostupné na: <http://www.alfa-trall.eu/wp-content/uploads/2012/01/EU2007-keyCompetencesL3-brochure.pdf>

Analýza potravinovej bezpečnosti v Tanzánii

Prípadová štúdia potravinovej bezpečnosti obyvateľov obce Shelui

Anna Mydlová, Anna Máriássyová

Tanzánia patrí k štátom označovaným aj ako štáty Globálneho juhu, ktoré čelia mnohým ekonomickým, hospodárskym, politickým i environmentálnym problémom. Jedným z nich, o ktorom sa často hovorí práve v súvislosti s menej rozvinutými štátmi, je potravinová bezpečnosť obyvateľstva. Vo svete je často diskutovaná aplikácia koncepcií a metód výskumu potravinovej bezpečnosti v konkrétnom regióne, ktoré sú predmetom nášho článku. Jeho cieľom je zhodnotiť vybrané prírodné a socioekonomické charakteristiky Tanzánie z hľadiska potravinovej bezpečnosti krajiny. Obráz o celkovom stave potravinovej bezpečnosti v krajine je doplnený výsledkami vlastného terénneho výskumu spotrebných a producentných praktík, ktoré umožnili detekovať faktory problematiky potravinovej bezpečnosti a suverenity obyvateľstva.

kej priekopovej prepadliny, Viktóriinu jazeru a jazeru Tanganika. Veľká časť územia je bezodtoková, keďže mnoho riek sa vlieva práve do jazier v tejto prepadline. V minulosti slúžili jazerá ako zdroj pitnej vody, ale v súčasnosti je hlavne Viktóriino jazeru silne znečistené, keďže jeho okolie je jednou z najhustejšie osídlených oblastí Tanzánie a prakticky tu neexistuje účinný kanalizačný systém. Pri ostatných jazerách nie je tento problém taký vypuklý, ale pri zásobovaní vodou sa vyskytujú ťažkosti spojené s poklesom vodnej hladiny počas obdobia sucha. Najvýznamnejšie rieky vlievajúc sa do Indického oceánu sú Ruvuma, ktorá tvorí hranicu s Mozambikom, a Rufiji. Vo všeobecnosti majú tanzánijské rieky veľký potenciál na výrobu hydroenergie, hlavne v hornatých oblastiach. Ich problémom však je nerovnomerný prietok

Prírodné podmienky

Fyzikogeografická diferenciácia územia Tanzánie je podmienená najmä geomorfologickým členením krajiny. Nachádzajú sa tu tri hlavné regióny: pobrežná nížina, horské oblasti na severe a juhu a vnútrozemská Východoafrická plošina z oboch strán ohraničená Východoafrickou priekopovou prepadlinou. Členitosť povrchu podmieňuje rozloženie zrážok, ktoré je nerovnomerné a zatiaľ čo na severe prevláda režim s dvoma ročnými maximami od októbra do decembra a od marca do mája, zvyšok krajiny má za rok iba jedno obdobie dažďov od decembra do apríla (patrí sem aj obec Shelui). Priemerný ročný úhrn zrážok kolíše od 200 mm v páse tiahnucom sa od severovýchodu na juhozápad až po viac ako 1000 mm na juhovýchode a severozápade (web ¹). Kvôli takému nízkemu zrážkovému úhrnu sú niektoré oblasti Tanzánie značne ohrozené klimatickými zmenami, ktoré spôsobujú nerovnomernejšie rozdelenie zrážok v priebehu roka. Predpokladá sa sice zvýšenie úhrnu zrážok počas obdobia dažďov o 10 % a jeho zníženie v suchom období o 5 %, no napriek celkovo zvýšenému zrážkovému úhrnu to pravdepodobne bude mať negatívny dopad na dostupnosť zdrojov vody práve kvôli výraznejšiemu obdobiu sucha. Vysoké úhrny zrážok v horských oblastiach taktiež nemajú

určujúci vplyv na poľnohospodárstvo, pretože spadnú za relatívne krátke obdobie. Zvyšujúca sa priemerná teplota a následne zvýšený výpar navyše môžu viesť k problémom s dostupnosťou pitnej vody. Extrémny počasie sa prejavili napríklad v rokoch 1996–2003, kedy boli zrážky o približne 100 mm nižšie ako dlhodobý priemer a odrazilo sa to na veľmi nízkej úrode ciroku a kukurice (web ²).

Vodstvo Tanzánie je známe predovšetkým vďaka jazerám Východoafric-

Trh s lokálnymi produktmi v dedinke Shelui

Foto A. Mydlová

počas roka a aj preto je ich využitie v energetike a na zavlažovacie účely problematické (HEALE, WONG 2010).

Pôdy typické pre túto zemepisnú šírku sú červozeme a žltozeme s vysokým podielom oxidov železa a tiež gaštanové pôdy. Sú však pomerne málo úrodné. Na náhornej plošine a teda na väčšine územia Tanzánie sa nachádzajú acrisoly a alisoly, ktoré majú nízky obsah živín s výnimkou magnézia a naopak často obsahujú veľmi vysoký obsah hliníka. Sú náchylné na eróziu a darí sa na nich iba nenáročným poľnohospodárskym plodínám. V prípade snahy o vyššie výnosy je potrebné masívne použitie hnojív. Na veľkej časti územia je nevyhnutné aj zavlažovanie, no v súčasnosti sa zavlažuje len približne 2 000 km². Najúrodnejšie pôdy sa vyvinuli na sopečných horninách na severe a juhozápade krajiny. Vplyvom neodborných pokusov o zavedenie plantážnického poľnohospodárstva v minulosti došlo k závažnému poškodeniu pôdneho fondu na pomerne rozsiahlom území. Británia sa v 50-tych rokoch rozhodla využiť Tanzániu a okolité krajiny ako zdroj podzemnice olejnej a zmenila 10 000 km² buša na ornú pôdu. Tá ale nebola dostatočne úrodná a navyše rýchlo podliehala erózii, takže sa veľmi rýchlo vyčerpala a dnes je pre poľnohospodárstvo prakticky nevyužiteľná (COLE, DE BLIJ 2006). Prírodný vegetačný pokryv tu tvoria savany, v horských oblastiach prechádzajúce do riedkych lesov. Typické živočíchy saván, napr. levy, žirafy, zebry či slony však v súčasnosti prežívajú hlavne v národných parkoch a rezerváciách, ktoré spolu zaberajú až takmer 38 % rozlohy Tanzánie. Odhliadnuc od potrebnej ochrany prírody, tak nevyhnutne obmedzujú možnosti miestnych obyvateľov hospodáriť na ich pôde. Najvýznamnejšie národné parky Tanzánie sú Serengeti a Kilimandžáro pri hraniciach s Keňou a rezervácie Ngoro-Ngoro a Selous s rozlohou viac ako 000 50 km².

Obyvateľstvo

Počtom obyvateľov 49,6 miliónov (web ⁴) sa Tanzánie zaraďuje medzi najľudnatejšie africké štáty, ale vzhľadom na jej rozlohu je hustota zaľudnenia nízka – 50 obyvateľov na kilometer štvorcový. Najväčšia koncentrácia obyvateľstva je v okolí Viktóriinho jazera a hlavne na pobreží, kde v okolí Dar es Salaamu a na Zanzibare dosahuje viac

Foto A. Mydlová

Sisalové plantáže na východe krajiny

ako 3 000 ob./km². Najväčšie mesto je práve Dar es Salaam so 4,5 miliónmi obyvateľov a je zároveň aj centrom obchodu a služieb. Administratívne hlavné mesto Dodoma je až štvrté najväčšie a má 410 000 obyvateľov. Celkovo prevažuje vidiecke obyvateľstvo, pretože stupeň urbanizácie je len 30 % a najredšie osídlené sú centrálné najsuchšie oblasti. Takéto rozmiestnenie obyvateľstva vplyva na mnohé ekonomické a sociálne charakteristiky a výrazne sa prejavuje na životnej úrovni. Kým v mestách má prístup k bezpečnej pitnej vode 74 % obyvateľov, na vidieku je to len 40 %. Ešte menej ľudí má prístup k elektrickej energii, v mestách je to 43 % a vo vidieckych oblastiach iba 5 % obyvateľov (web ³). Špecifikom Tanzánie sú vidiecke obce, ktoré začali vznikáť až po získaní nezávislosti. Vláda chcela koncentrovať dovedty migrujúce obyvateľstvo do stálych sídiel aby mu mohla efektívne zabezpečiť vzdelanie a zdravotnú starostlivosť a presunúť obyvateľstvo z oblastí s vysokou hustotou zaľudnenia do redšie osídlených regiónov. Znamenalo to, že množstvo pastierov hospodárskych zvierat bolo nútených usadiť sa a začať sa venovať pestovaniu plodín. Pokus prezidenta Juliusa Nyerereho o vybudovanie socialistickej spoločnosti spôsobil presídlenie polovice Tanzánijčanov do novovybudovaných obcí nazývaných *ujamaa*, v ktorých malo byť hospodárstvo založené na spoločnom vlastníctve. Prírodný vývoj lokálnej ekonomiky bol prerušený a vznikol nový typ rurálneho osídlenia a spoločnosti, kto-

rý však pretrhol tradičné väzby obyvateľov na pôdu a obmedzil ich schopnosť reagovať na zmenu podmienok v novej krajine (COLE, DE BLIJ 2006).

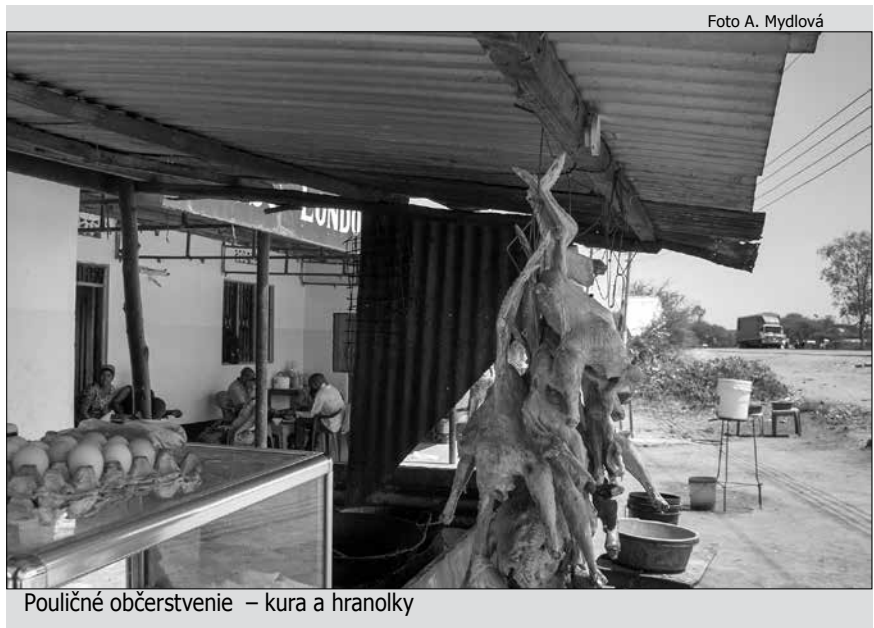
Demografický vývoj Tanzánie je stále v intenciách rozvojových krajín. Za posledných 10 rokov sa zvýšil počet obyvateľov o 10,5 milióna, čo predstavuje nárast o takmer 30 %. Krajina sa ešte nedostala do druhého demografického prechodu a miera pôrodnosti a úhrnná plodnosť neklesajú natoľko, aby sa začal znižovať prírodný prírastok. Z toho vyplýva aj extrémne vysoký podiel predproduktívneho obyvateľstva, ktorý sa od roku 1950 prakticky nezmenil a má hodnotu 44 %. Prírodný prírastok sa dokonca zvýšil, pretože hoci miera pôrodnosti klesla zo 49 ‰ na 40 ‰, miera úmrtnosti klesla ešte výraznejšie z 22 ‰ na 11 ‰. Preto sa prírodný prírastok pohybuje na úrovni tesne pod 30 ‰ a podiel poproduktívneho obyvateľstva je stále iba 3,1 %. Podľa projekcií má počet obyvateľov naďalej prudko rásť až na 65 miliónov v roku 2025. V reprodukčnom správaní obyvateľov miest a vidieka sú badateľné výrazné rozdiely. Kým na vidieku je úhrnná miera plodnosti 6,1, v urbánnom prostredí je to 3,7 a v Dar es Salaame 1,9 dieťaťa na jednu ženu. Následok takéhoto vývoja je značný tlak na pôdu, kedy sa rapídne zvyšuje počet obyvateľov, ale rozloha obhospodarovanej pôdy a počet kusov dobytky sa zvyšujú len mierne (web ⁴). Nemení sa však priemerná dĺžka života, ktorá dosahuje iba 61 rokov. Dostupnosť zdravotnej starostlivosti je nízka a kra-

jina zápasí s výskytom malárie a HIV/AIDS, ktorým je nakazených 5 % obyvateľov v reprodukčnom veku (web ¹).

Z pohľadu etnickej a náboženskej štruktúry je Tanzánia heterogénna krajina. Žije tu 95 % Bantuov, ktorí sa členia na 120 ďalších kmeňov. Na severe krajiny žijú nilótske kmene, ku ktorým patria Masajovia a Luovia a ich hlavná oblasť rozšírenia je susedná Keňa. Obyvatelia arabského pôvodu žijú predovšetkým na Zanzibare, ktorý bol v minulosti centrom arabského obchodu vo východnej Afrike. Obchodné väzby spôsobili aj pomerne veľké rozšírenie islamu, ktorý by inak do tejto oblasti pravdepodobne neprenikol. Hlásia sa k nemu približne 35 % obyvateľov, na Zanzibare je to 99 %. Podiel kresťanov je ťažké určiť, zdroje hovoria o 30 až 60 percentách. Ostatní obyvatelia vyznávajú miestne animistické náboženstvo. Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva súvisí s ekonomickou úrovňou a prístupom k vzdelaniu. Hoci je školská dochádzka povinná, reálne navštevuje školu 84 % detí, z toho viac chlapcov. Odráža sa to v miere gramotnosti, ktorá je u mužov 75 %, zatiaľ čo u žien 60 %. Nízka úroveň vzdelania žien je okrem iného aj prekážkou ich schopnosti zabezpečiť si dostatok potravín. Nemajú potrebné vedomosti ako hospodáriť s pôdou a v prípade, že ide o živiteľky rodiny, majú problém ich finančne zabezpečiť. Počet študentov rapídne klesá so stupňom vzdelania. Kým prvý stupeň základnej školy absolvovalo takmer 90 % obyvateľov, druhý stupeň už len polovica. Stredoškolské vzdelanie dosiahli 2 % obyvateľov.

Ekonomika

Napriek tomu, že iba necelú pätinu rozlohy krajiny tvorí orná pôda, hospodárstvo Tanzánie je založené na poľnohospodárskej výrobe, ktorá spolu s lesníctvom a lovom rýb zamestnáva tri štvrtiny pracovnej sily. Až 98 % z nich je však evidovaných ako neplatená pomoc. Takáto kategória sa vyskytuje aj v iných odvetviach ako v poľnohospodárstve, ale nejde o tak extrémne vysoké číslo. Je zrejme, že napriek deklarovanej nezamestnanosti na úrovni 5 % je skutočný počet nezamestnaných oveľa vyšší, pretože celkovo je evidovaných až 15,5 milióna tzv. neplatených pomocníkov. Ich zapojenie do poľnohospodárstva vysvetľuje anomáliu v priestorovom rozložení nezamestnanosti, ktorá

je vyššia v mestách (12 %) a vo vidieckych oblastiach dosahuje iba 1,5 %. Ekonomická situácia obyvateľstva preto nezodpovedá situácii, ktorá by nastala pri skutočnej 5 %-nej nezamestnanosti. Pod hranicou chudoby žije 16 % obyvateľov a pod hranicou, kde nemajú dostatok prostriedkov na získanie adekvátneho množstva potravín, 11 %.

Napriek vysokej zamestnanosti tvorí poľnohospodárstvo a rybolov len 27 % hrubého domáceho produktu, zároveň však až 85 % exportu. Nízka efektivita poľnohospodárstva je spôsobená aj nízkou úrovňou mechanizácie – 70 % pôdy sa obrába ručne a 20 % pomocou dobytka, iba 10 % pomocou traktorov. Poľnohospodárska pôda je rovnomerne rozdelená na ornú pôdu a pasienky. Práve pastierstvo je tradičným spôsobom obživy miestnych obyvateľov. Počas kolonializmu však bolo zavedené pestovanie trhových plodín, ktoré neslúžili na obživu obyvateľstva, ale na export. Zaberali tak poľnohospodársku pôdu, ktorá by inak mohla slúžiť na pestovanie potravín pre miestne obyvateľstvo. Typickými trhovými plodínami boli čaj, tabak, cukrová trstina, bavlna, kešu, banány a rôzne koreniny špecifické hlavne pre Zanzibar. Čaj, káva a korenie sú dodnes najvýznamnejšou exportnou komoditou Tanzánie. Na domácu spotrebu sa pestujú typické miestne plodiny ako maniok a sladké zemiaky, z obilnín hlavne proso a kukurica. Väčšinu poľnohospodárskej pôdy obrábajú drobní roľníci, v rukách veľkoproducentov je približne pätina pôdy (web ⁴).

Dôležitým aspektom potravinovej bezpečnosti v rozvojových krajinách je politická stabilita a absencia ozbrojených konfliktov. V tomto ohľade je Tanzánia prakticky bezproblémovou krajinou, pretože napriek mierne autoritárskemu režimu tu odovzdávanie moci prebieha bez násilnosti a politickej neistoty. Od roku 2010 vládne celej krajine jedna vláda, keď sa po referende na Zanzibare tento ostrov dostal pod správu centrálnej vlády a prestal si voliť vlastného premiéra (KLÍMA 2012).

Stav potravinovej bezpečnosti v Tanzánii

Situácia potravinovej bezpečnosti v domácnostiach v Tanzánii bola analyzovaná na základe odborných štúdií a s použitím informácií o spotrebe potravín v domácnostiach získaných vlastným výskumom.

Najnovšiu a najkomplexnejšiu analýzu potravinovej bezpečnosti na celonárodnej úrovni v Tanzánii vydal Svetový potravinový program pri OSN v kooperácii so Svetovou bankou v roku 2013. Štúdia (*Comprehensive Food Security and Vulnerability Analysis Tanzania 2012*) je založená na dvoch fázach výskumu od roku 2008 do 2011, ktorý realizoval Národný panelový prieskum. Zber dát prebiehal na úrovni domácnosti v celej krajine, ktorú pre účely prieskumu rozdelili do 8 zón. Domácnosti v prieskume poskytli údaje o svojich výdavkoch vynaložených na potraviny, spôsobe získavania živobytia, zamestnaní, farmárskych praktikách,

dopade ekonomických, prírodných alebo iných šokov na ich dostupnosť potravín, diverzite a nutričnom zložení spotrebovaných potravín, stravovacích praktikách a pod. Tieto dáta boli následne použité na konštrukciu rôznych indikátorov za účelom merania potravinovej bezpečnosti. Štúdia sa prioritne zamerala na spotrebu potravín ako jednu z hlavných dimenzií potravinovej bezpečnosti. Konzumácia adekvátnych potravín sa sledovala v zmysle kvality a kvantity spotrebovaných potravín. Za hlavný indikátor bol zvolený *nízky potravinový príjem* (NPP), ktorý je určený zlúčením dvoch ďalších indikátorov a to *energetickým deficitom* (množstvo kalórií) a *nízkou diverzitou prijímanej potravy*. K ďalším sledovaným indikátorom patrili antropometrické merania, podiel výdavkov domácnosti na potraviny a index stratégií, ktoré im pomôžu zvládnuť obdobie nedostatku potravín. Celkové vyhodnotenie prieskumu prináša významné informácie o stave potravinovej bezpečnosti i odporúčania pre elimináciu potravinovej neistoty v Tanzánii.

- Najdôležitejšie zistenia celkovej analýzy:
- vidiecke obyvateľstvo je oveľa viac vystavené potravinovej neistote ako mestské,
- väčšina domácnosti (87 %) so statusom nízkeho príjmu potravín žije vo vidieckych oblastiach
- potravinová neistota je úzko prepojená s chudobou. Domácnosti pod hranicou chudoby majú väčšiu pravdepodobnosť, že trpia aj potravinovou neistotou,
- najvyššia incidencia potravinovej neistoty bola zaznamenaná medzi domácnosťami, kde hlavným zdrojom obživy bolo poľnohospodárstvo a doprava,
- väčšina farmárskych rodín je závislá na vlastnej produkcii, čo zvyšuje ich zraniteľnosť, farmárske rodiny sú charakteristické závislosťou na základných potravinách a veľkým podielom výdavkov na potraviny,
- populácia trpiaca potravinovou neistotou prijíma denne veľmi nízke množstvo kalórií (cca 1068 kcal), pričom väčšina z nich pochádza zo základných potravín,
- je vybudovaná vysoká závislosť na základných potravinách (obilniny, hľuzové a koreňové rastliny), viac

- na vidieku ako v meste,
- domácnosti so slabým príjmom potravín konzumujú oveľa menej mäsa, rýb, vajec,
- priemerný denný kalorický príjem je vyšší v urbánnom priestore ako v rurálnom,
- viac ako polovica domácností v krajine vykazuje, že prijíma adekvátnu stravu,
- nedostatok potravín a hlad má sezónny charakter v závislosti od režimu zrážok a je úzko prepojený s klimou,
- domácnosti čelia vážnemu nedostatku potravín v priemere 3,5 mesiaca za rok, najčastejšie medzi októbrom a februárom, domácnosti v meste zažívajú dlhšie obdobia,
- za najdôležitejšie príčiny nedostatku potravín sú označované slabé zrážky, suchá, malá rozloha obrábanej pôdy, nedostatok poľnohospodárskych vstupov; v meste sú to nedostatok peňazí a drahé potraviny,
- populácia trpiaca potravinovou neistotou žije väčšinou v chudobných vidieckych rodinách, ktoré tvoria slabo vzdelaní resp. nevzdelaní členovia,
- domácnosť s nevzdelaným vedúcim členom rodiny trpí potravinovou neistotou viac ako tá so vzdelaným,
- chudobné domácnosti vynakladajú na potraviny väčší podiel výdavkov ako bohatšie domácnosti, viac ako polovica chudobných domácností vynakladá na potraviny 75 % z podielu svojich výdavkov (porovnanie 20 % u bohatších domácností),
- rodiny s veľkým podielom závislých členov domácnosti (deti, starší ľudia, hendikepovaní a pod.) sú náchylnejšie k potravinovej neistote,
- zdroj potravín varíruje podľa lokality, vidiecke obyvateľstvo získava viac ako polovicu potravín z vlastných zdrojov, kým mestské obyvateľstvo väčšinu potravín nakupuje,
- domácnosti s NPP príjmom dostávajú potraviny aj vo forme daru, zapožičania a pod.,
- najtypickejšími pestovanými plodinami u chudobných farmárov sú kukurica, maniok a cirok,
- najčastejšie používanými copingovými stratégiami je redukcia poč-

tu jedál počas dňa a znižovanie porcií,

- tretina domácnosti s NPP uviedla, že za posledný rok čelili situácii, kedy domácnosť nemala dostatok potravín na obživu,
- 8,3 % domácnosti bolo klasifikovaných ako domácnosti s NPP,
- existuje stále vysoká prevencia podvýživy a jej negatívnych dopadov na detskú zložku populácie, 42 % detí do 5 rokov trpí malnutriciou s dlhodobými efektmi.

Za hlavné príčiny, ktoré spôsobujú potravinovú neistotu obyvateľstva a podvýživu u vybraných skupín sa označujú:

- poľnohospodárstvo, ktoré je hlavný zdrojom obživy pre väčšinu tanzánijských domácností, s dominanciou malých farmárov, ktorí používajú tradičné poľnohospodárske postupy bez moderných vstupov,
- nedostatok poľnohospodárskej mechanizácie, osív, hnojív a zavlažovania, absencia vedomostí o nových farmárskych postupoch, eliminácii pred a po úrodných strát, nedostatok financií na rozvoj,
- poľnohospodársky systém krajiny, ktorý je nedostatočne diverzifikovaný,
- vysoká miera zraniteľnosti vidieckeho obyvateľstva prírodnými katastrofami a inými šokujúcimi udalosťami (rast cien potravín a pod.),
- nízka miera vzdelania,
- veľmi slabá dostupnosť zdravotnej starostlivosti,
- nedostatočná miera zabezpečenia ochranného sociálneho systému,
- neadekvátna materská starostlivosť v oblasti výživy a zdravia o deti v ranom detstve,
- nezdravé a nehygienické životné prostredie v domácnostiach.

Z uvedených zistení vyplynula skupina odporúčaní. Medzi najdôležitejšie sa zaraďujú: akútna potreba zlepšiť fungovanie celého potravinového systému primárne od poľnohospodárskej produkcie, modernizácie poľnohospodárskych vstupov a zvyšovanie výstupov, následne zvyšovanie kvality skladovania, spracovávaní, transportu, distribúcie potravín až po využitie potravín u konzumentov. Možnosti ako zvyšovať potravinovú bezpečnosť

Domácnosť/ jednotlivci indikátor	Charakteristika
Rozmanitosť prijímaných potravín	Spotreba potravín zo skupiny tuky, cukry, bielkoviny, vláknina, vitamíny, minerály
Frekvencia prijímania potravín	Počet konzumovaných jedál počas dňa, skladba jedál počas dňa/týždňa, obľúbené jedlo
Samozásobovanie potravinami	Vlastná poľnohospodárska produkcia – pestovanie plodín, ovocia, zeleniny, chov domácich zvierat
Nákup potravín	Lokalita nákupu, preferovaný spôsob nákupu, preferované potraviny
Subjektívny stav PB	Vnímanie dostatku resp. nedostatku potravín v domácnosti, frekvencia pocitu nedostatku potravín, prípadne hladu

Tabuľka 1 Vybrané indikátory potravinovej bezpečnosti

a nutričný stav obyvateľstva je viaceré. Pomohla by diverzifikácia rastlinnej a živočíšnej výroby, obohacovanie potravín vitamínmi a minerálmi počas produkcie alebo pri výrobe výrobkov, rovnako aj edukačná kampaň producentov i spotrebiteľov (napr. mladých dievčat a žien v starostlivosti o deti).

Táto úroveň zraniteľnosti domácností potravinovou neistotou si vyžaduje intenzívnu medzisektorovú spoluprácu a národné politické plánovanie, ktoré sa už prejavilo vo viacerých dokumentoch. Tie zdôrazňujú, že potravinová bezpečnosť patrí ku kľúčovým bodom v rozvoji krajiny. Vláda v Tanzánii si uvedomuje nepriaznivý nutričný a zdravotný stav obyvateľstva, preto v roku 2011 vydala Národnú výživovú stratégiu, ako ústredný dokument na usmernenie výživy v období rokov 2011 až 2016. Cieľom tejto stratégie je, aby všetci obyvatelia Tanzánie dosiahli adekvátny výživový status. Dokument definuje typy služieb v kľúčových odvetviach a agentúry,

ktoré by mali pomôcť zabezpečiť prístup správnej výživy v celej krajine.

Táto štúdia v závere poukazuje na potrebu výskumu potravinovej situácie v nižších územných jednotkách (nižších geografických úrovniach) a komunitách, ako jedno z odporúčaní pre budovanie potravinovej bezpečnosti.

V mesiacoch august – september 2014 sme zrealizovali výskum, ktorého účelom bolo detekovať stav potravinovej bezpečnosti v mikroregióne Shelui, v centrálnej časti Tanzánie.

Vo výskume sa aplikovala výskumná metóda – dotazníkový prieskum, ktorý obsahoval 26 otázok zameraných na spotrebu v kategórii potravín mäso, obilniny, strukoviny, mliečne výrobky a vajcia, ovocie, zelenina, vlastná produkcia ovocia, zeleniny a chov domácich zvierat, frekvencia prijímania potravín počas dňa, frekvencia spotreby druhov jedla počas dňa, osobná preferencia jedla. Vo výskume sme sa zamerali na spotrebiteľské sprá-

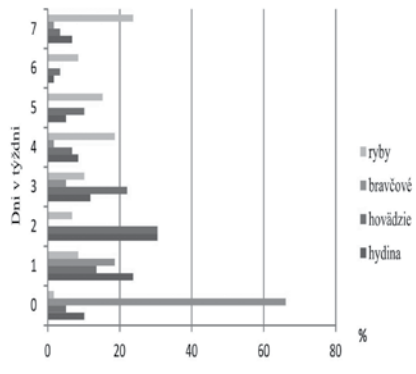
vanie obyvateľov regiónu a to konkrétne, ako si potraviny zabezpečujú, kde nakupujú, lokalita, preferovaný spôsob nakupovania a či majú skúsenosť s tým, že nemajú dostatok potravín počas roka. Spýtali sme sa aj na alternatívu, ktoré potraviny by si kúpili (bežne nimi nenakupované), keby bola ich ekonomická situácia lepšia.

Do dotazníkového výskumu sa zapojilo 59 respondentov vo veku 16 až 55 rokov, z toho 32 mužov a 27 žien. Takmer polovica dosahovala stredoškolské vzdelanie, resp. boli ešte študentmi na strednej škole, ale až 40 % malo len základné vzdelanie. Len traja respondenti študovali na vysokej škole. Všetci respondenti pochádzali z obce Shelui a jej blízkeho okolia v centrálnej časti Tanzánie.

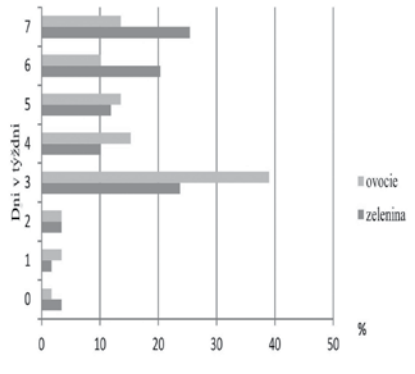
V prieskume sme sa zamerali len na vybrané indikátory potravinovej bezpečnosti, ako primárneho hľadiska pri vymedzovaní statusu potravinovej bezpečnosti (tab. 1).

Pre charakteristiku ich subjektívneho vnímania dostupnosti a príjmu potravín sme zisťovali len kvantitu jedla, ktoré majú k dispozícii, nie kvalitu. Vyčádzali sme z predpokladu, že by nevedeli správne posúdiť adekvátnu variabilitu prijímanej stravy a jej nutričnú hodnotu. Dôvodom tohto predpokladu bola nízka vzdelanostná úroveň respondentov a absencia základných poznatkov o význame výživy pre ľudské zdravie.

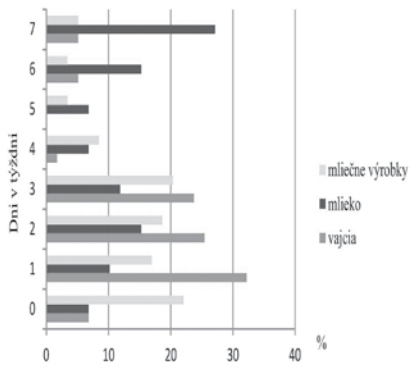
Potravinové správanie respondentov vyplývajúce z dotazníka hovorí o jednoduchosti a nenáročnosti stravovania obyvateľov vybratého regiónu. Tento spôsob stravovania je samozrejme podmienený objektívnymi príčinami – pri-

Graf 1 Frekvencia konzumácie mäsa počas týždňa

Graf 2 Frekvencia konzumácie ovocia a zeleniny počas týždňa

Graf 3 Frekvencia konzumácie vajec, mlieka a mliečnych výrobkov počas týždňa

rodné, ekonomické, náboženské podmienky a i. Potraviny, ktoré sa ocitajú na stoloch v domácnostiach, pochádzajú zväčša z vlastnej produkcie alebo z regionálneho poľnohospodárstva. Mäso, ako najväčší zdroj bielkovín, nie je veľmi častou zložkou potravy obyvateľov. Väčšina respondentov konzumuje mäso 1 až 3 krát do týždňa (graf 1).

Vzhľadom na vysoké zastúpenie veriacich islamu a alimentárne tabu, ktoré preto v tejto oblasti existuje, sa bravčové mäso konzumuje len minimálne. Prevláda spotreba hovädzieho mäsa z domáceho chovu a hydiny. Špecifikom sú malé sušené rybký, ktoré sú medzi obyvateľmi veľmi obľúbené a cenovo dostupné. Konzumácia mäsa a rýb je základným zdrojom bielkovín, nevyhnutným pre stavbu svalov a brániacich vznikú fažkej podvýživy.

Poľnohospodárskej produkcii sa venuje väčšina obyvateľstva. Dominantnejšia je ale živočišna ako rastlinná výroba. Vlastné produkty si pestuje 59,3 % a hospodárske zvieratá chová viac ako 76 % respondentov. Rozsiahle pastviny umožňujú najmä chov kráv (40,7 %), kôz (30,5 %) a oviec (18,6 %). V oveľa menšej miere sa chová hydina a výnimočne v tejto oblasti aj ošípané. Pestovanie zeleniny je náročné na vstupy a preto sa pestuje najmä niekoľko základných druhov, medzi ktoré patria odrody kapusty (17 %) a veľkolistého špenátu (15 %). To sú aj druhy zeleniny, ktoré konzumujú najčastejšie. Niektoré rodiny pestujú rajčiny, uhorky, okru i tekvicu. Ovocie je dostupné podobne a figuruje v stravovaní respondentov približne rovnako často ako zelenina, aj keď sa jeho produkcii venujú menej (graf 2). Z ovocia si dopestujú najmä mango, pomaranče, papáju, banány a avokádo.

Chov hospodárskych zvierat okrem mäsa prináša aj ďalšie nutričné benefity v podobe mlieka, mliečnych výrobkov a vajec. Aj keď spotreba v počte dní v týždni klesá, je dôležité, že sa na jedálnom lístku objavujú aspoň v určitej miere. Sú dôležitým zdrojom vápnika, vitamínu B a železa, nevyhnutných pre zdravý vývoj. Väčšina respondentov uviedla, že ich konzumuje 1- až 3-krát do týždňa (graf 3).

Medzi obyvateľmi sme ďalej zistovali frekvenciu konzumovania vybratej skupiny potravín a to ryže, zemiakov, cestovín a chleba. V počte dní, kedy sa daná surovina konzumovala a v počte respondentov, ktorí ju jedli, viedla ryža.

Nasledovali zemiaky a chlieb. Cestoviny si môže dovoliť zaradiť do svojho jedálneho lístku veľmi málo ľudí.

Prieskum sme zamerali aj na štruktúru najčastejšie konzumovaných potravín a pokrmov počas dňa. Trikrát denne sa stravuje 71,2 %, štyrikrát denne 11,9 % a dvakrát denne 8,5 % respondentov. Raňajky tvorila najčastejšie kombinácia chleba a čaju, prípadne chlieb nahradili zemiaky, placky chapati (čítaj čapati, placky z múky a vody, konzumujú sa suché alebo potreté olejom) alebo ovsená kaša. Na obed najčastejšie volili kukuričnú kašu ugali, ktorú konzumuje 81,5 % respondentov. Spolu s ňou najčastejšie jedli fazuľu (37,3 %), zeleninu, hlavne špenát (28,9 %) a mäso (11,9 %) alebo ryby. Večera pozostáva najčastejšie z ryže (43 %) a fazule (24 %), konzumuje sa tiež tradičné ugali (13 %) a mäso (14 %). Najobľúbenejším jedlom 52,5 % respondentov je hustá kukuričná kaša *ugali*. Základnými ingredienciami na jej prípravu sú kukuričná múka a voda. V tomto regióne je kukurica najdostupnejšou surovinou, z hľadiska ekonomického aj priestorového. Druhá časť, takmer polovica respondentov, označila za najobľúbenejšie jedlo ryžu. Napriek tomu alebo možno práve preto, že tieto potraviny sú niekedy jedinými potravinami, ktoré sa v domácnosti nachádzajú, patria medzi najobľúbenejšie.

Do rebríčka piatich najčastejšie konzumovaných potravín sa jednoznačne zaraďuje kukurica (ktorá sa konzumuje najmä v podobe ugali), ryža, fazuľa, obilniny (v podobe chleba a placiek chapati) a zemiaky, vrátane sladkých zemiakov a manioku.

Osobitným problémom s potravinami v tomto regióne je ich nakupovanie. V Tanzánii celkovo absentuje maloobchodná sieť potravín v podobe supermarketov, ako ju poznáme z rozvinutejších krajín sveta, s výnimkou väčších miest, ale aj v nich existujú len vo veľmi obmedzenej podobe. Predaj potravín a iného spotrebného tovaru prevádzkujú hlavne menšie obchody a obchodíky so základným sortimentom. Osobitne vidiecke oblasti s nevybudovanou cestnou infraštruktúrou sú izolované, čo zhoršuje dostupnosť a znižuje výber potravín. Špecifikom Tanzánie, aj iných afrických krajín, sú miestne trhy s poľnohospodárskymi a potravinárskymi produktmi od lokálnych producentov. V ponuke sú tam základné plodiny a produkty miestne-

ho poľnohospodárstva (obilniny, strukoviny, zemiaky, maniok, cirok, ryža, ovocie, zelenina, sušené ryby a i.). Vyše 52 % respondentov uviedlo, že najčastejšie nakupuje práve na trhu. Častý je aj nákup prípadne výmena tovarov od priateľov a príbuzných. Od priateľov kupuje produkty takmer 24 % respondentov. Medzi najčastejšie nakupované produkty patrí ryža, zelenina, chlieb, fazuľa či ovocie, teda produkty, ktoré si dopestujú sami v menšej miere. V prípade, že by disponovali väčším objemom financií a mohli by si kupovať produkty, ktoré im dnešná ekonomická situácia nedovoľuje nakupovať, odpovedali respondenti na základe svojich skutočných potrieb. Viac ako rôznorodosť ich zaujímala kvantita, čo svedčí o tom, že nakupovanie sa riadi základnou motiváciou a to nasýtiť sa. Väčšina opýtaných by nakupovala základné potraviny a zvýšila by príjem potravín, ktoré síce konzumujú ale v obmedzenom množstve práve kvôli nedostatku peňazí. Až 40,7 % by kupovalo viac ryže, 35,6 % mäso, 20,3 % kukuricu a 12 % zemiaky. Medzi odpoveďami sa objavili aj ovocie, zelenina, mlieko, fazuľa, vajcia a chlieb.

Záverečná časť dotazníka bola venovaná subjektívnym pocitom respondentov v rámci ich vlastnej dostupnosti potravín a ich vnímaniu potravinovej situácie v domácnosti. Napriek chudobe a nízkej životnej úrovni obyvateľov regiónu, väčšina respondentov (80 %) považuje svoju situáciu za uspokojivú a myslí si, že majú dostatok potravín. Zvyšných 20 % hodnotí svoje zásoby potravín a prísun jedla za nedostatočné. Situácia sa však v priebehu roka mení a v určitých mesiacoch je potravín v domácnostiach menej. Pocit hladu, ktorý sa objaví z nedostatku potravín v určitých mesiacoch roka, potvrdilo 71 % respondentov.

Uvedené detaily o spotrebe svedčia o nízkej diverzite konzumovaných potravín a závislosti na základných potravinách ako sú kukurica, fazuľa a ryža. Aj keď sa zdá, že konzumujú rôzne druhy potravín, kvantita v podobe frekvencie konzumácie jednotlivých druhov nie je postačujúca na to, aby pokryla nutričné potreby organizmu pre zdravý vývoj a splnila odporúčané denné dávky nutričov. Otázna je aj veľkosť porcií a kvantita skonzumovaného jedla. Podľa štatistiky patrí Shelui do rurálnej oblasti, kde sa priemerný denný energetický príjem

na obyvateľa pohybuje okolo hranice 1800 kcal (odporúčanie WHO je 2500 kcal, na Slovensku je denná spotreba na obyvateľa okolo 2800 kcal). Rovnako dostupnosť a objem potravín kolidujú aj v priebehu roka. Spotreba v tomto regióne je obmedzená predovšetkým finančnými zdrojmi domácností a málo efektívnym samozásobiteľským poľnohospodárstvom.

Situáciu neľahčujú ani ďalšie faktory ako nízka vzdelanosť, nezamestnanosť, zlá technická a dopravná infraštruktúra, poloha regiónu v centre krajiny, nepriaznivé klimatické a prírodné podmienky (hlavne sucho), obmedzené možnosti skladovania a uchovávanía potravín pre dlhšie obdobie. Existuje celý rad nepriaznivých podmienok, ktoré by vyžadovali nápravu na dosiahnutie úplnej potravinovej bezpečnosti v tejto oblasti.

Záver

Situácia okolo potravinovej bezpečnosti sa v krajine zlepšuje ale rozhodne nedosahuje také zlepšenie, ako je cel-

kový ekonomický rast krajiny zaznamenaný za ostatné roky. Potreba zabezpečiť potravinovú bezpečnosť v Tanzánii je enormná. Realizácia krokov pre zaistenie potravinovej bezpečnosti pre obyvateľstvo, všeobecne v rozvojových krajinách, je však veľmi náročná a zdĺhavá.

Literatúra a pramene

CIA FACTBOOK: *Tanzania*. Dostupné na: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tz.html>>

Comprehensive Food Security and Vulnerability Analysis. Tanzania 2012. UN WFP and World Banka 2013. Dostupné na <http://www.wfp.org/content/tanzania-comprehensive-food-security-vulnerability-analysis-2012-august-2013>.

COLE, R., DE BLIJ, H. J.: *Survey of Sub-Saharan Africa: A regional geography*. Oxford University Press, Londýn 2006.

HEALE, J., WONG, W.: *Tanzania*. Marshall Cavendish, New York 2010.

KLÍMA, J.: *Dějiny Afriky*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2012.

¹ *Initial national communication under the united nations framework convention on climate change (UNFCCC)*. United republic of Tanzania vice president's Office. Dostupné na: <<http://unfccc.int/resource/docs/natc/tanncl.pdf>>

² *Climate change impacts on east Africa*. WWF 2006. Dostupné na: <https://www.wwf.or.jp/activities/lib/pdf_climate/environment/east_africa_climate_change_impacts_final.pdf>

³ *Tanzania in figures 2012*. National Bureau of Statistics, Ministry of Finance. Dostupné na: <http://www.nbs.go.tz/takwimu/references/Tanzania_in_figures2012.pdf>

⁴ *Statistical abstract 2013*. National Bureau of Statistics, Ministry of Finance. Dostupné na: <<http://www.nbs.go.tz/nbs/Stastical%20Abstract/Statistical%20Abstract%20Report%202013.pdf>>

Ponitrie, Požitavie a dolné Pohronie

Nitra pôsobí na návštevníkov ako moderné mesto, jeho história je však taká dlhá a bohatá, že mu ju iné slovenské mestá vrátane Bratislavy môžu len závidieť. S dávkou nadnesenia sa hovorí, že ak sa v kdekolvek v Nitre a okolí začne kopať, určite sa niečo veľmi staré nájde. Poznávanie tohto regiónu nás prevedie dávnou históriou najmä však obdobím, keď sme mali svoj prvý štát Veľkú Moravu. Zašlú slávu Pribinu a Svätopluka si pamätá Nitriansky hrad či zoborský kláštor. Ani okolie starobylej Nitry nie je chudobné na zaujímavé miesta, ktoré sa oplatí navštíviť a poznať. Takým je napríklad obnovený kaštieľ v Oponiciach. Východne od Ponitria sa rozprestiera prívetivá krajina obklopujúca rieku Žitavu a dolný tok Hrona. V Požitaví sa najväčšiemu záujmu turistov tešia Topoľčianky s nádherným kaštieľom, žrebčínom a zubriou zvernicou, ako aj Arborétum Mlyňany. Centrom dolného Pohronia sú Levice s hradom, o ktorý úpenlivo bojovali uhorské a turecké vojská. Kúsok slovenskej Anatólie nájdeme v Brhlovciach s unikátnymi obydliami vydlabanými do poddajného tufu.

Čo spája tri slovenské regióny, ktorým budeme teraz venovať pozornosť? Do značnej miery majú spoločnú históriu, aler najmä sú si krajinársky veľmi podobné. Ležia na rozhraní nížiny a pohorí, do ktorých však od juhu prenikajú otepľujúce účinky širých podunajských rovín. Región sme ohraničili hranicami štyroch západoslovenských okresov, z ktorých len ten najvýchodnejší siaha až po štátnu hranicu s Maďarskom. Na juhu sa rozkladá podu-

najský región, na severovýchode susedia dva regióny, dolné Pohronie a Poiplie. Aj na západe mnáš región dvoch susedov, a to trnavský a trenciansky región. Na severe sa rozprestiera horná Nitra.

Opisovaný región má dve krajinársky odlišné časti. Rozlohou podstatne menšia časť je horská, tvorená sústavou okrajových pohorí Západných Karpát. Na západe sa rozprestierajú takzvané jadrové pohoria Považský Inovec a Trábeč, východná časť

má za sebou vulkanickú minulosť. Nachádza sa tu Pohronský Inovec a Štiavnické vrchy, obe pohoria boli v minulosti súčasťou jedného obrovského štiavnického stratovulkánu. Najvyšší vrch regiónu Panská Javorina (943 m n. m.) leží v jeho najsevernejšom mieste, opačný extrémny bod nájdeme v Podunajskej nížine, je v mieste pri Pastovciach, kde región opúšťa rieka Ipel (112 m n. m.). Podunajská nížina zalivovito vybieha pomedzi karpatské pohoria, najväčšiu

výbežok sleduje tok Nitry, menšie vybiehajú okolo Žitavy a do okraja Štiavnických vrchov je vklinený výbežok okolo riečky Sikenica. Nížina časť regiónu sa skladá so striedajúcich sa pásiem nížinných pahorkatín a širokých dolín riek Nitra, Žiatava, Hron a Ipeľ. Patrí medzi najúrodnejšie oblasti Slovenska.

Z historického hľadiska je náš región nejednotný. V minulosti sa delil medzi Nitriansku a Tekovskú stolicu a okrajovo sem zasahovala aj Hontianska stolica. Dnes je toto územie administratívne zjednotené na úrovni kraja, v celom rozsahu patrí do Nitrianskeho kraja. Vnútrone sa člení na jeho štyri okresy: Topoľčany, Nitra, Zlaté Moravce a Levice.

V regióne stredného s rozlohou 3 540 km² žije 387 051 obyvateľov (1. 1. 2014). Hustota zaľudnenia 109 obyv./km² je blízka celoslovenského priemeru, v rámci regiónu je však veľmi rozdielna. Okres Nitra je hustotou 184 obyv./km² vysoko podpriemerný, zatiaľ čo okresy Zlaté Moravce (79 obyv./km²) a Levice (73 obyv./km²) sú naopak výrazne podpriemerné. V okrese Topoľčany je hustota mierne nadpriemerná (120 obyv./km²). V regióne je 7 miest. Nitra (78 351 obyv.) je najľudnatejšie v regióne a v rámci Slovenska mu patrí 6. miesto. Druhé v poradí sú Levice (34 226 obyv.) sú na Slovensku na 19. mieste a tretie Topoľčany (26 629 obyv.) je 25. Hraniu 10 000 ešte presahuje aj štvrté okresné mesto Zlaté Moravce (12 007 obyv.). Zvyšne 4 mestá sú pod ňou (Vráble 8 843 obyv., Šahy 7 544 obyv., Želiezovce 7 115 obyv. a Tlmače 3 738 obyv.). Spomedzi 30 obcí je najľudnatejšie Veľké Zálužie (4 120 obyv.) v okrese Nitra, väčšie ako Tlmače je aj Cabaj-Čápor (4 032 obyv.) v rovnakom okrese. Ďalších 17 obcí má viac ako 2 000 obyvateľov. Na opačnom konci tohto rebríčka je obec Jesenské (50 obyv.) v okrese Levice.

Nitra

Nitra je moderné mesto s dlhou históriou, siahajúcou až do čias Nitrianskeho kniežatstva v 9. storočí. Bola sídlom Nitrianskej stolice a okrem krátkeho obdobia nemala výsady slobodného kráľovského mesta. Rozvíjala sa pod vplyvom nitrianskeho biskupstva sídliaceho na Nitrianskom hrade. Najhistorickejším areálom v meste je Nitriansky hrad, ktorý spolu s Horným Mestom v podhradí vytvára osobitý urbanistický celok v minulosti aj dnes úzko spätý s rímskokatolíckou cirkvou. Dolné Mesto je oveľa živšie, časť jeho historickej zástavby padla za obeť ničivému náletu sovietskym letectvom v marci 1945.

Foto J. Lacika

Starobylý kostolík pri zaniknutej osade Jurko pamätá Veľkú Moravu.

Povojnová obnova sa nesnažila vrátiť zástavbu do pôvodného stavu. Asanáciou vzniklo rozľahlé Svätoplukovo námestie s modernou divadelnou budovou. Nitra je mestom úzko spätým s poľnohospodárstvom, má na túto oblasť hospodárstva zamerané vedecké ústavy, univerzitu a veľtržný areál Agrokomplex. V zadnej časti areálu výstaviska sa nachádza skanzen, jediný v nížinnej časti Slovenska a s osobitým zameraním na tradičné vidiecke hospodárstvo. Súčasťou skanzenu je poľná železnica. Krásny výhľad na mesto poskytuje Kalvária a dominantný vrch Zobor. Najlepšia výstupová trasa vedie od miesta, kde v minulosti stál Zoborský kláštor, najstarší na Slovensku. Do túry možno zahrnúť Zoborskú lesostep a kostolík nad Dražovcami.

Oponice

Z obce na úpätí Tribeča pochádza významný uhorský šľachtický rod Apponyovcov. Pôvodne obýval hrad, z ktorého je dnes zrúcanina, neskôr sa presídlil do dvoch kaštieľov v dedine. Väčší z nich je príklad správneho prístupu ku kultúrnej pamiatke. Stavbu, ktorá bola v žalostnom stave, obnovili a dnes slúži ako hotel. Záslužná je najmä renovácia slávnej historickej knižnice.

Topoľčany

Okresné mesto na rieke Nitra bolo ešte donedávna spájané s pivom Topvar, ktoré tu dorábali. Po zatvorení miestneho pivovaru ho dnes varia vo Veľkom Šariši. Centrum mesta tvorí rozmerne štvorcové ná-

mestie, za najcenenejšou pamiatkou treba ísť na jeho okraj, na pomedzie Topoľčan a susednej obce Továrniky. Tam stojí jeden z najväčších slovenských kaštieľov s veľkým anglickým parkom.

Podhradie

Topoľčiansky hrad nehľadajme v Topoľčanoch, ale v obci Podhradie vzdialenej od okresného mesta asi 13 km. Jeho zrúcaniny stoja na okrajovom kopci Považského Inovca. Charakteristickú siluetu hradu vytvára mohutná hranolovitá kamenná veža.

Bojná a Nitrianska Blatnica

Nitrianske úpätie Považského Inovca vyniká početnými archeologickými nálezmi z obdobia starých Slovanov. Nad Nitrianskou Blatnicou stojí jeden z troch našich najstarších kostolov, ktorého história siaha až do veľkomoravského obdobia. Ešte staršie dejiny dokumentujú opevnené hradiská pri Bojne. Nález sakrálneho predmetu dokumentuje prítomnosť kresťanstva na tomto území ešte pred príchodom sv. Cyrila a Metoda.

Zlaté Moravce

Okresné mesto bolo v minulosti sídlom Tekovskej stolice. Kaštieľ v strede mesta je dnes Mestským múzeom zameraným na región Požitavia. Patrí medzi najstaršie múzeá na Slovensku. Pôvodne renesančný kaštieľ kedysi patril Mígazziovcom, ktorí majú svoju hrobku v dendrologicky veľmi hodnotnom parku pri cintoríne.

Foto J. Lacika

Hrad Hrušov

Vieska nad Žitavou

Najväčšie slovenské arborétum nehľadáme v Tesárskych Mlyňanoch, ale susednej obci Vieska nad Žitavou. Na jeho založení koncom 19. storočia mal veľkú zásluhu gróf Štefan Ambrózy-Migazzi. Arborétum má geografické členenie, náučný chodník postupne predstavuje dreviny Číny, Japonska, Kórey, Severnej Ameriky a Slovenska. Je otvorené po celý rok, najkrajšie je však na jar, v čase kvitnutia rododendronov a ruží.

Kostoľany pod Tríbečom

Obec s jedným z troch najstarších kostolov na Slovensku je najobvyklejším vý-

chodiskom výletov na zrúcaniny hradu Gýmeš. Hrad obývali Forgáčovci, jeden z najstarších uhorských šľachtických rodov sa neskôr presídlil do kaštieľa v neďalekom Jelenci. Po obnove je v ňom malé rodové múzeum. V susedstve hradu leží chránený areál Jelenecká gaštanica.

Topoľčianky

Najnavštevovanejším turistickým cieľom regiónu sú Topoľčianky. Hlavným dôvodom je architektonicky veľmi cenný kaštieľ s rozľahlým parkom. V minulosti mal veľmi významných majiteľov, najskôr Habsburgovcov, potom československých prezidentov. Topoľčianky sú hlavným slo-

venským centrom chovu koní, v obci je Národný žrebčín a Hipologické múzeum. Topoľčianska zubria zvernica je prístupná od neďalekej obce Lovce.

Skýcov

Jedna z mála horských obcí v regióne leží v severnej časti pohoria Tribeč. V minulosti bola známa pálením vápna. Pece na jeho pálenie stoja na hornom konci pri ceste do Veľkého Klíža. Neďaleko sa nachádza turistický rozhľadňa. V strede dediny stojí pôvodne renesančný kaštieľ v 19. storočí prestavaný na romantický stredoveko vyzerajúci hrad. V okolí Skýcova nájdeme dve stredoveké pamiatky. Prvou je Živánska veža, kamenná stavba pri Jedľových Kostoľanoch. Od parkoviska pri ceste zo Skýcova do Topoľčianok vedie výstupová trasa k hradu Hrušov, ktorý patrí medzi najkompletnejšie zachované hradné zrúcaniny na Slovensku.

Starý Tekov

Obec na ľavom brehu Hrona bola v minulosti centrom stolice, ktorej dala meno. Stoličný hrad sa však nezachoval. Cez rieku premáva prievoz. Udalosťou roka v Starom Tekove je letná rekonštrukcia historických bojov o Hron odohrávajúcich sa koncom druhej svetovej vojny medzi Červenou armádou a fašistickým vojskom.

Brhlovce

Mäkký sopečný tuf je horninou, do ktorej sa dobre vydlabávajú kamenné obydlia. Preto v obci Brhlovce nachádzame podobné príbytky ako v tureckej Kapadóci. Sú chránené ako pamiatková rezervácia ľudovej architektúry. Jedno z kamenných obydľí je upravené na muzeálnu expozíciu. V obci sa nachádza zrenovovaný kaštieľ.

Bátovce

Obec na ceste z Levíc do Banskej Štiavnice zaujme zachovanou ľudovou architektúrou vyhlásenou za pamiatkovú zónu, dvomi rozmernými kostolmi a historickým kamenným mostom. Východne od dediny leží rekreačne využívaná vodná nádrž. V jej okolí sú najlepšie zachované úseky takzvaného Spečeného valu. Záhadná stavba neznámeho veku viedla od Sitna až do Maďarska a dostala prezývku „Slovenský čínsky múr“.

Pukanec

Dedina na úpätí Štiavnických vrchov bola kedysi bohatým kráľovským banským mestom. Jeho zašlú slávu pripomína

Foto J. Lacika

Stredoveký kostolík na samote Hybecký majer pri Demandiaciach

architektonicky veľmi cenný gotický kostol a zvyšky mestského opevnenia. Baníctvo je pre Pukanec už minulosť, zato sa tu ešte stále rozvíja tradičné hrnčiarstvo.

Santovka

V okolí Levíc je viacero minerálnych prameňov a travertínových útvarov. Oba tieto prírodné fenomény nachádzame na jednom mieste v Santovke. Dedina v maľbnom prostredí Ipeľskej pahorkatiny bola v minulosti kúpeľmi. Dnes do nej turistov láka termálne kúpalisko. Miestna časť Malinovec sa do roku 1948 nazývala Maďarov-

ce. Podľa nej je pomenovaná maďarovská kultúra strednej bronzovej doby.

Šahy

Pohraničné mestečko bolo v minulosti jedným z centier Hontianskej stolice. Stoličný hrad sa nachádza neďaleko. Na maďarskej strane doliny Ipľa. V stredoveku Šahy profitovali z blízkosti od kráľovského hradu vo Visegráde a centra cirkevnej moci v Uhorsku v Ostrihome. Francúzski premonštráti v ňom v 13. storočí postavili jeden z prvých gotických kostolov v Uhorsku. V obci sú dve synagógy, v jednej z nich

je múzeum. Zaujímavým turistickým cieľom je kalvária s krásnym výhľadom.

Želiezovce

Mestečko na rieke Hron sa dostalo do kultúrneho povedomia sveta vďaka pobytu hudobného skladateľa Franza Schuberta, ktorý v rokoch 1818 a 1824 pôsobil u želiezovských Eszterházyovcov ako učiteľ hudby. Soví zámoček pri kaštielskom parku, v ktorom umelec býval, je zriadená jeho pamätná izba. Raritou rímskokatolíckeho kostola je oltárny kameň vytvorený zo starého rímskeho náhrobného kameňa.

Ján Lacika

Metodické poznámky

pre praktické využitie článkov Geografie ročník 22, číslo 2, 2014

Úvodný článok o skutočne aktuálnych premenách Latinskej Ameriky predstavuje názorný príklad geografickej edukácie. Na výborne zvolených príkladoch sa demonštruje transformácia spoločnosti. Článok je vhodný ako súčasť výučby 6. ročníka ZŠ (základných škôl), 2. ročníka G (štvorročných gymnázií) a na semináre z regionálnej geografie VŠ.

Publikovaný materiál o meste Ocean City možno využiť pri ilustrácii osobitného typu využitia krajiny – mesto, turistická atrakcia. Priestor na jeho interpretáciu je v 5. ročníku ZŠ (cestujeme krajinami sveta), 6. ročníku ZŠ (Amerika). V 2. ročníku G ním možno ilustrovať cestovný ruch vysokorozvinutých regiónov. Vhodný je aj pre obchodné akadémie. Jeho využitie je samozrejme pri vysokoškolskej praxi v rámci regionálnej geografie sveta.

Kaliningradska oblasť, jeden z najmenej známych kútov Európy zostáva pre väčšinu žiakov neznámy. V štátnom vzdelávacom programe nemá vyčlenené miesto. Na tomto príklade však možno vysvetliť mnoho procesov, ktoré v Európe prebiehajú. Na historickom pozadí možno demonštrovať vplyv mocenských pomerov na premeny krajiny. Najviac priestoru možno tejto téme vytvoriť v 2. ročníku G Európa.

Miesto, podstata a príklady kompetencií v geografickom vzdelávaní sú veľmi širokou a kreatívnou témou. Autori sa na túto problematiku pozreli z teoretického aj praktického aspektu. Možnosti využitia tejto témy sa neviažu na presne stanovené ročníky, sú takpovediac širokospektrálne. Každého učiteľa geografie však inšpirujú zamyslieť sa, kam slovná ekvilibristika vedie. Praktické ukážky a príklady napomôžu pri zaujímavom sprostredkovaní alebo nadobúdaní kompetencií.

Potravinová bezpečnosť je základnou otázkou súčasnosti a aj budúcnosti. Príkladová štúdia na národnej a lokálnej úrovni poukazuje na inovátny spôsob skúmania tohto fenoménu. Využitie vo vyučovaní možno rozdeliť na širšie aspekty (v 7. ročníku ZŠ v téme Afrika) a na užšie aspekty v 2. a 3. ročníku G, v témach spoločnosť a taktiež Afrika). Metodika a spracovanie článku je vhodné aj pri vyučovaní na vysokej škole (VŠ).

Regióny tokov riek pritekajúcich do Podunajskej nížiny sú predmetom štúdia v 9. ročníku ZŠ a 3. ročníku G. Záverečný článok je vhodným materiálom na precvičovanie kauzálnych analýz menších príkladových regiónov.

Ladislav Tolmáči

Literatúra

CHALUPA, P.: Latinská Amerika se mění, *Geografia* 22/2, Geo-servis, 2014, str. 40-46, ISSN 1335-9258.

ŠOLCOVÁ, L.: Ocean City – mesto zábavy a oddychu, *Geografia* 22/2, Geo-servis, 2014, str. 47-49, ISSN 1335-9258.

GARAJ, J.: Kaliningradska oblasť, *Geografia* 22/2, Geo-servis, 2014, str. 50-54, ISSN 1335-9258.

ČERNÁ, M., LIKAVSKÝ, P.: Kľúčové kompetencie v geografickom vzdelávaní a možnosti ich rozvíjania, *Geografia* 22/2, Geo-servis, 2014, str. 55-59, ISSN 1335-9258

MYDLOVÁ, A., MÁRIÁSSYOVÁ, A.: Analýza potravinovej bezpečnosti v Tanzánii. Prípadová štúdia potravinovej bezpečnosti obyvateľov obce Shelui, *Geografia* 22/2, Geo-servis, 2014, str. 60-66, ISSN 1335-9258

LACIKA J.: Ponitrie, Požitavie a dolné Pohronie, *Geografia* 22/2, Geo-servis, 2014, str. 66-69, ISSN 1335-9258

Európska únia
Európsky fond regionálneho rozvoja

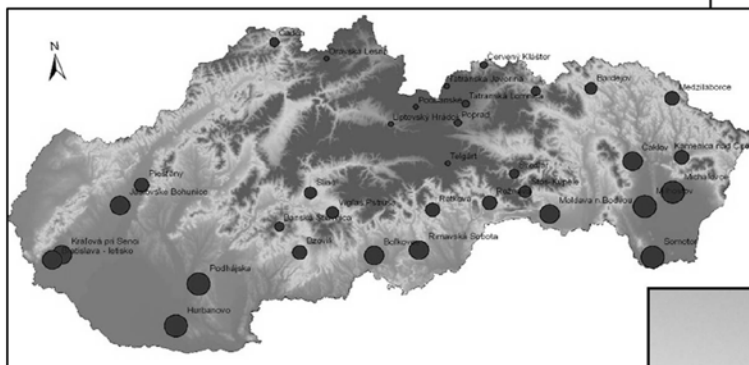
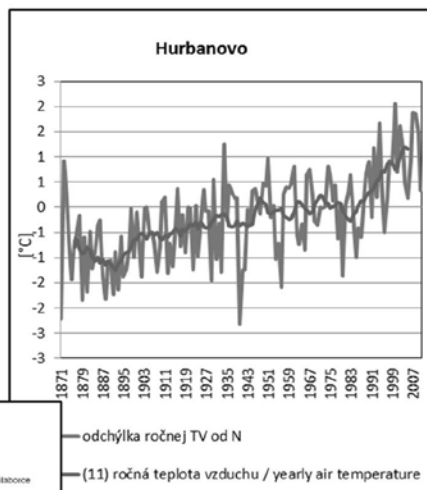
SHMU
Slovenský hydrometeorologický ústav

Agentúra
Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR
pre štrukturálne fondy EÚ

Operačný program
VÝSKUM a VÝVOJ

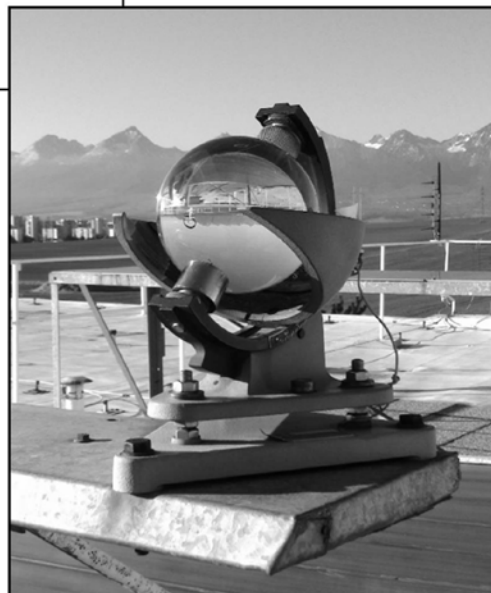
„Podporujeme výskumné aktivity na Slovensku/Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ“.

Slovenský hydrometeorologický ústav v rámci riešenia projektu „**Vývoj technológie priestorového spracovania údajov o klimatickom systéme**“ s ITMS kódom 26220220102 vytvoril informačný systém pre webové aplikácie cez internet. Jeho súčasťou je interaktívny nástroj pre mapové zobrazovanie vybraných klimatologických charakteristík Slovenska za obdobie 1961 – 2010. Po ukončení projektu, v januári 2015, bude prístupný širokej odbornej i laickej verejnosti.

Obsah informačného systému je nasledovný:

- Teplota vzduchu
- Atmosférické zrážky
- Sneh a snehová pokrývka
- Vlhkosť vzduchu a výpar
- Slnéčné žiarenie, slnečný svit a oblačnosť
- Tlak vzduchu a prúdenie vzduchu
- Meteorologické charakteristiky vyššej atmosféry
- Teplota a premrzanie pôdy
- Nebezpečné atmosférické javy
- Fenologické charakteristiky
- Klasifikácia klímy
- Staničné siete a metadáta

Bližšie informácie:
Slovenský hydrometeorologický ústav
Jeséniova 17
833 15 Bratislava
www.shmu.sk